TAAD Yıl 17 . Sayı 66 . Nisan 2026
ISSN 1309-6826
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.1858674

ANAYASA MAHKEMESİ BİREYSEL BAŞVURU KARARLARINDA ETKİLİ BAŞVURU HAKKINA İLİŞKİN UNSURLAR

Elements Concerning the Right to an Effective Remedy in the Individual Application Decisions of the Constitutional Court

Bezar Eylem EKİNCİ[*]

Öz

Etkili başvuru hakkı, ihlalin sadece teorik düzeyde değil, uygulamada giderilmesini güvence altına alması bakımından temel bir öneme sahiptir. Bu hak, ihlal iddialarının ileri sürülmesinde bir başvuru yolunun yalnızca hukuki varlığıyla sınırlı olmadığını, söz konusu yolun ihlali önleyebilecek, devam eden ihlalleri sona erdirebilecek veya gerçekleşmiş ihlaller bakımından uygun bir giderim sağlama amacına yönelmektedir. Etkili başvuru hakkı aynı zamanda tamamlayıcı bir hak niteliğindedir. Bu çalışmada, Anayasa Mahkemesinin etkili başvuru hakkı kapsamında bireysel başvuru yoluyla vermiş olduğu kararlarını temel alarak, Mahkemenin bu hakka ilişkin yaklaşımını ve geliştirdiği ölçütleri incelemeyi amaçlamaktadır. Bu değerlendirme yapılırken, Anayasa Mahkemesinin içtihadı, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesinin etkili başvuru hakkına ilişkin kararlarıyla birlikte incelenmektedir. Çalışmada, etkili başvuru hakkı bakımından Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapılırken hangi unsurların göz önünde bulundurulması gerektiğine ilişkin bir çerçeve ortaya koyarak özellikle uygulamada konuyla ilgili çalışanlara yol gösterici olma amacını taşımaktadır. Her ne kadar çalışma esas itibarıyla bireysel başvuru kararlarıyla sınırlı tutulmuş olsa da, etkili başvuru hakkının kapsamının ve içeriğinin daha sağlıklı biçimde ortaya konulabilmesi amacıyla, norm denetimi kararlarına da ilgili olduğu ölçüde yer verilmesi gerekli görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Etkili başvuru hakkı, Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru, temel hak ve hürriyetlerin korunması, savunulabilir iddia

Abstract

The right to an effective remedy is of fundamental importance in that, it guarantees the redress of an alleged violation not only at a theoretical level but also in practice. This right signifies that, in the context of alleging violations, the existence of a remedy cannot be confined merely to its formal or legal availability; rather, such a remedy must be capable of preventing an alleged violation, putting an end to an ongoing violation, or providing appropriate redress in respect of a violation that has already occurred. The right to an effective remedy also functions as a complementary attribute. This study aims to examine the approach adopted by the Constitutional Court and the criteria it has developed with regard to this right, on the basis of the Court's decisions rendered through the individual application procedure within the scope of the right to an effective remedy.

➢ *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*

➢ *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 7.1.2026*

➢ *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 17.4.2026*

[*] Doç. Dr., Doğu Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Ana Bilim Dalı, Gazimağusa/Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, e-Posta: eylem.ekinci@emu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-5507-730X.

In conducting this assessment, the case-law of the Constitutional Court is analysed together with the jurisprudence of the European Court of Human Rights concerning the right to an effective remedy. The study seeks to establish a framework identifying the elements that should be taken into consideration when lodging an individual application before the Constitutional Court in relation to the right to an effective remedy, with a particular view to providing practical guidance for practitioners studying in this field. Although the study is primarily confined to individual application decisions, reference has also been made, insofar as relevant, to decisions rendered in the context of norm review, in order to present a more comprehensive and accurate account of the scope and content of the right to an effective remedy.

Keywords: Right to an effective remedy, Constitutional Court, individual application, protection of fundamental rights and freedoms, arguable claim

GİRİŞ

Anayasa'nın 40. maddesinde yer alan "*herkesin yetkili makama geciktirilmeden başvurma* imkânının sağlanmasını isteme hakkı" etkili başvuru hakkıdır.[1] İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin[2] 13. maddesinde, etkili başvuru hakkı (*right to an effective remedy*) güvence altına alınmıştır. Bu hak, Sözleşme'de yer alan diğer hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddialarına karşı, bireyin ulusal düzeyde etkili bir başvuru yoluna sahip olmasını amaçlayan tamamlayıcı nitelikte bir güvencedir.

Anayasa Mahkemesi, etkili başvuru hakkını, bağımsız bir koruma alanı sunan bir hak olarak değil; temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasını, korunmasını ve ihlallerine karşı başvuru yollarının etkinliğini güvence altına alan tamamlayıcı nitelikte bir hak olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşım, etkili başvuru hakkının, başka bir temel hakka ilişkin ihlal iddiasıyla bağlantılı olarak gündeme geldiği ve bu ihlal iddiasının varlığına bağlı şekilde incelenmesi demektir. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi (İHAM) önünde etkili başvuru hakkına ilişkin oldukça geniş ve yerleşik bir içtihat bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun, 2012 yılında uygulanmaya başlamasından bu yana geçen süreçte, Anayasa Mahkemesinin etkili başvuru hakkına yaklaşımı, bu hakkın kapsamı, sınırları ve diğer temel haklarla ilişkisi bakımından kademeli olarak şekillenmiş ve gelişmeye de devam etmektedir. Bu bağlamda, çalışmada Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru konusunda günümüze uzanan içtihadı ışığında, etkili başvuru hakkı kapsamında izlediği yaklaşım ve bu yaklaşımın geçirdiği dönüşüm değerlendirilmeye çalışılacaktır. Anayasa Mahkemesinin konuya ilişkin yaklaşımı ele alınırken İHAM kararlarına da değinilecektir.

Bu doğrultuda, öncelikle Anayasa'nın 40. maddesi ile Sözleşme'nin 13. maddesinde düzenlenen etkili başvuru hakkı, normatif çerçevesi ve temel ilkeleriyle birlikte ele alınacaktır. Ardından, etkili başvuru hakkı ile doğrudan bağlantılı olan bazı temel hak ve özgürlüklere yer verilecektir. Sonrasında, etkili başvuru

---

1 "*Anayasa'nın 40. maddesinde Anayasa ile tanınmış hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkesin yetkili makama geciktirilmeden başvurma* imkânının sağlanmasını isteme hakkı (etkili başvuru hakkı) güvence altına alınmaktadır." AYM, E.2018/74, K.2019/92, 24/12/2019, § 30.

2 Çalışmada "Sözleşme" şeklinde kısaltılacaktır.

hakkının, temel hak ve özgürlüklerin ihlali iddialarıyla ilgili olarak gündeme gelen tamamlayıcı hak niteliğini nasıl gerçekleştirdiği açıklanacaktır. Son aşamada ise, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruya ilişkin içtihadı özelinde, etkili başvuru hakkına yönelik geliştirdiği temel değerlendirmeler ve bu hakkın uygulanma sınırları incelenerek, Mahkemenin bireysel başvuru yolunda etkili başvuru hakkı kapsamında sonuçlandırmaya başladığı kararlardan günümüze uzanan yaklaşımının bir değerlendirmesi yapılmaya çalışılacaktır.

I. 1982 ANAYASASI'NDA VE İNSAN HAKLARI AVRUPA SÖZLEŞMESİ'NDE ETKİLİ BAŞVURU HAKKININ DÜZENLENİŞİ VE TANIMI

Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kararlarında etkili başvuru konusunu ele alabilmek için, öncelikle Anayasa ve Sözleşme'deki ilgili düzenlemelere bakmak gerekmektedir. Etkili başvuru hakkıyla 1982 Anayasası'ndaki doğrudan ilgili madde "Temel hak ve hürriyetlerin korunması" madde başlığıyla 40. maddedir:

> *"Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlâl edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir.*
>
> *Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır.*
>
> *Kişinin, resmî görevliler tarafından vâki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da, kanuna göre, Devletçe tazmin edilir. Devletin sorumlu olan ilgili görevliye rücu hakkı saklıdır."*

Maddeye ilişkin yapabileceğimiz ilk belirleme, açıkça bir haktan söz edilmesi, yetkili makama geciktirilmeksizin başvurmanın sadece usule ilişkin bir yöntem olmadığını, aynı zamanda bağımsız ve öznel bir hak niteliği taşıdığını da ortaya koymasıdır. Çünkü 40. maddenin gerekçesinde, bu düzenlemenin "*temel hak ve hürriyetlerin korunmasında diğer bir güvence*"[3] olduğunun vurgulanması ve devamında temel hak ve hürriyetleri ihlal edilen kişinin, yetkili makama başvurma hakkına sahip olduğu ifadesiyle bu yaklaşımın teyit edildiğini belirtebiliriz. Bu bağlamda Anayasa'nın, yetkili makama başvuru hakkını düzenleyerek, anayasal hak ve özgürlüklerin yalnızca normatif düzeyde kalmamasını, fiilen ve etkili biçimde korunmasını amaçladığı görülmektedir.[4] Burada *yetkili makamlar* ile iç

---

[3] "*Bu madde ile temel hak ve hürriyetlerin korunmasında diğer bir güvence öngörülmüştür. Temel hak ve hürriyetleri ihlal olunan kişi, yetkili makama başvurma hakkına sahiptir; bu ihlalin resmî görevliler tarafından görevlerinin ifası sırasında yapılmış olması görevli için bir mazeret sebebi teşkil etmez. (...)*" Bkz. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli), haz. Yunus Emre Yılmazoğlu ve İsmail Emrah Perdecioğlu (3. bs Anayasa Mahkemesi Yayınları 2021) 229.

[4] Sibel İnceoğlu, 'Etkili Başvuru Hakkı' İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme, ed Sibel İnceoğlu (3. bs Beta Basım Yayım 2013) 442.

hukuk bakımından idari, siyasal ve yargısal başvuru yolları ya da hak ve özgürlükleri şeklinde değerlendirmek mümkündür.[5]

Anayasa Mahkemesi, Anayasa'nın 40. maddesini değerlendirirken bu maddede geçen "*herkesin yetkili makama geciktirilmeden başvurma* imkânının sağlanmasını isteme *hakkı*"nı "*etkili başvuru hakkı*" olarak nitelendirmekte[6] ve bu hakkı şöyle tanımlamaktadır:[7]

> *"...etkili başvuru hakkı; anayasal bir hakkının ihlal edildiğini ileri süren herkese hakkın niteliğine uygun olarak iddialarını inceletebileceği makul, erişilebilir, ihlalin gerçekleşmesini veya sürmesini engellemeye ya da sonuçlarını ortadan kaldırmaya (yeterli giderim sağlamaya) elverişli idari ve yargısal yollara başvuruda bulunabilme imkânı sağlanması olarak tanımlanabilir."*

Anayasa'nın 40. maddesinin ilk fıkrasına ilişkin Anayasa Mahkemesinin yorumuna bakıldığında, bu fıkra ile kişilerin, yargı makamları ve idari makamlar nezdinde hak arayabilmelerine yönelik olanakların ve kolaylıkların tanınmasının anayasal bir zorunluluk olduğunu vurgulamaktadır. Bu tür bir zorunluluğun ise, hakları ihlal edilen ya da ihlale uğradığını iddia edenler yönünden, devletin, bireylerin ilgili yargısal veya idari merciler önünde şikâyetlerini ifade edebilmeleri için gerekli başvuru mekanizmalarını oluşturma ve bunların etkin biçimde işlemesini sağlayacak koşulları gerçekleştirmekle yükümlü olduğu ifade edilmektedir.[8] Mahkeme, Anayasa'nın 40. maddesinde yer verilen etkili başvuru hakkının, Anayasa uyarınca güvencelenen bir temel hak ve özgürlüğün ihlale uğradığı şikâyetinde bulunan kişilere geciktirmeden yetkili makama başvurabilme olanağı sunduğunu belirtmektedir.[9] Genel olarak bakıldığında, Anayasa'yla güvence sağlanan bir hakkı ihlal iddiasındaki herkese, hakkın niteliğiyle bağdaşan iddialarının görüleceği "*makul, erişilebilir, etkili"* bir yol sağlanmalıdır. Ancak bu tek başında yeterli değildir. Aynı zamanda bu mekanizmanın, ihlalin

---

5 Bülent Tanör ve Necmi Yüzbaşıoğlu, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku* (18. bs Beta Basım Yayım 2019) 213.

6 "*Anayasa'nın 40. maddesinde Anayasa ile tanınmış hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkesin yetkili makama geciktirilmeden başvurma* imkânının sağlanmasını isteme hakkı (etkili başvuru hakkı) güvence altına alınmaktadır." AYM, E.2018/74, K.2019/92, K.T. 24/12/2019 § 30.

7 *Yusuf Ahmed Abdelazım Elsayad* [2.B.], B. No: 2016/5604, 24/5/2018 § 60; *Amanda Jolyn Krause ve diğerleri* [GK], B. No: 2019/40761, 15/2/2024 § 52. Anayasa Mahkemesi, benzer tanıma norm denetimi kararlarında da yer vermektedir. Bkz. AYM, E.2018/74, K.2019/92, 24/12/2019 § 31; AYM, E.2018/91, K.2020/10, 19/02/2020 § 43; AYM, E.2018/81, K.2021/45, 24/06/2021 § 120; AYM, E.2021/46, K.2022/47, 21/04/2022 § 16; AYM, E.2022/7, K.2022/79, 21/06/2022 § 20; AYM, E.2021/121, K.2022/88, 20/07/2022 § 16; AYM, E.2023/40, K.2025/14, 16/01/2025 § 33.

8 AYM, E.2019/102, K.2019/99, 25/12/2019 § 16; AYM, E.2024/83, K.2024/227, 25/12/2024 § 18; AYM, E.2021/121, K.2022/88, 20/07/2022 § 15.

9 AYM, *Sıtkı Güngör* [2.B.], B. No: 2013/5617, 21/4/2016 § 86.

gerçekleşmesini veya devamını önleyici ya da ihlalin sonuçlarını giderecek şekilde bir işlev görmesi zorunludur. Bunlara ek olarak, bu başvuru yolunun idari ve yargısal nitelikte olma unsuru taşıması da gerekmektedir.[10]

Bireysel başvuru, 2010 yılında Anayasa'nın 148. maddesinde yapılan değişiklikle girmekle birlikte aslında Anayasa'nın 40. maddesinin 1. fıkrasının, bireysel başvuruyu da içine alacak şekilde, yetkili makamlara başvuru hakkını düzenlediği belirtilebilir. Anayasa'daki hakları ihlal edilenlerin yargı makamlarına başvurabilmeleri anlamında bireysel başvurunun 40. maddede düzenlendiği, 148. maddenin ise 40. maddeye kıyasla konu yönünden sınırlamasını ve yetkili makamı açık biçimde göstermesi bakımından, konuyla ilgili özel düzenleme olduğu ifade edilebilir.[11] Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru hakkı yönünden de değerlendirmelerde bulunmuştur. Mahkemeye göre, *bireysel başvuru hakkı,* Anayasa'nın 40. maddesinde yer verilen etkili başvuru yolunun özel bir görünümünü teşkil ederken aynı zamanda Sözleşme'nin 13. maddesinde karşılık bulmaktadır. Bu kapsamda Mahkeme, bireysel başvuru hakkının, etkili başvuru hakkı bağlamında hem Anayasa hem de Sözleşme'nin ortak koruma sınırlarında bulunduğunu ifade etmektedir.[12] Bireysel başvuru hakkı ihlaline yönelik şikâyetlerin, doğrudan ve elbette ilk kez Anayasa Mahkemesince görüleceği için, bu hakkın ihlaline sebep olduğu iddia edilen hususların inceletilmesine yönelik gidilecek yolların, bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmesi doğal olarak söz konusu olmayacaktır.[13]

Anayasa'nın 40. maddesine ilişkin genel durum bu şekildedir. Sözleşme'nin 13. maddesinde düzenlenen etkili başvuru hakkına bakıldığında, ilgili madde şöyledir:

> *"Bu Sözleşme'de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir."*

Sözleşme'nin 13. maddesinin amacına bakıldığında, Strasbourg denetim organlarınca verilen kararların taraf devletlerin ulusal düzeyde yerine getirilmesini sağlamaktan ziyade, Sözleşme ile korunan hakların ihlâli iddiasının *en başta*

---

10 AYM, E.2019/102, K.2019/99, 25/12/2019 § 17.

11 Bu konuda bkz. Tolga Şirin, *Türkiye'de Anayasa Şikâyeti* (On İki Levha Yayıncılık 2013) 18-19.

12 *Ruhi Abat* [2. B.], B. No: 2014/4724, 7/3/2019 § 45. *Taylan Barın*, 2022 tarihli makalesinde, Anayasa Mahkemesinin, daha sonraki benzer iki kararında bu belirlemeye yer verilmediğini, etkili başvuru hakkının özel bir görünümünü ihtiva eden bireysel başvuru hakkını, başka herhangi bir hak ile bağlantı kurmadan "başlı başına bir hak" olarak değerlendirdiğine işaret etmektedir. Anayasa Mahkemesinin bu konudaki yaklaşımı ve sonuçları bakımından bilgi için bkz. Taylan Barın, 'Bireysel Başvuru Hakkı ve Hakkın Geleceğine Yönelik Endişeler' (2022) 11 *Anayasa Hukuku Dergisi* 31-56.

13 *Ruhi Abat*, § 46; *Candaş Kat* [1. B.], B. No: 2015/18467, 19/11/2019 § 33; *Zeki Demir* [2. B.], B. No: 2015/16719, 2/12/2020 § 29; *Kenan Özdemir* [2. B.], B. No: 2020/31474, 22/1/2025 § 20.

ulusal makamlarca incelenip düzeltilmesi imkânıdır. Olumsuz bir sonuç durumunda ancak ihlâl iddiasının ikincil yetkili olan Sözleşme organlarına taşınması gerekmektedir.[14] Dolayısıyla, 13. madde aslında, Sözleşme'de temin edilen hak ve özgürlüklerin, ulusal düzeyde etkili biçimde uygulanmasını güvenceler. Bu kapsamda, söz konusu hakların iç hukukta hangi yöntemle korunduğundan bağımsız, ulusal makamların etkili bir iç hukuk yolu sunmasını zorunlu kılmaktadır. Bu başvuru yolunun, ulusal makamın Sözleşme kapsamında ileri sürülen şikâyetin esasını inceleyebilmesine ve ihlalin tespiti hâlinde uygun şekilde giderim sağlayabilmesine imkân tanıması gerekmektedir. Bu bakımdan 13. madde, taraf devletlerin, hak ve özgürlükleri en başta kendi hukuk düzenleri sınırlarında koruma yükümlülüğünü açıkça ortaya koyarken aynı zamanda bireylerin Sözleşme ile güvence altına alınan haklardan fiilen ve etkili biçimde yararlanabilmesi için de ek bir güvence sunmaktadır.[15] Bu noktada, Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulunun konuya ilişkin tavsiye kararına bakıldığında, ulusal hukukta ya da uygulamadan kaynaklanan, yapısal ya da genel eksikliklere işaret eden İHAM'ın kararlarının ardından, mevcut iç hukuk yollarının etkinliğini gözden geçirmeleri vurgulanmaktadır. Ayrıca gerekli olduğu takdirde, Mahkeme önüne tekrarlayan davaların gelmesini engellemek amacıyla etkili başvuru yolları oluşturmanın önemi de belirtilmektedir.[16]

Sözleşmedeki bu hak, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 8. maddesine[17] dayanmakta ve Bildirge daha geniş düzenleme alanı içermektedir. Zira anayasa veya kanunla güvence altına alınan tüm haklara uygulanmaktadır. Buna karşılık 13. madde, yalnızca Sözleşme'de yer alan hak ve özgürlüklerle sınırlıdır. Bir diğer durum Sözleşme, "ulusal bir makam" önünde bir başvuru yolu öngörmektedir; bu ifade, bir mahkeme ya da yargı mercii dışındaki bir makamı da kapsayacak kadar geniştir. Bu bakımdan Sözleşme'nin 13. maddesinin amacı, ulusal düzeyde derhal etkili bir başvuru yolunun güvence altına alınmasıdır. Bu çerçeveden bakılınca aslında Sözleşme, oldukça düzenli ve mantıklı bir yapıya sahiptir: Sözleşme'nin 1. maddesinde taraf devletler, Sözleşme'deki hak ve özgürlükleri güvence altına alma yönündeki genel yükümlülüğü üstlenmektedirler. Sözleşme'nin 2.-12. mad-

---

14 *Klass ve Diğerleri/Almanya,* B. No: 5029/71, 06/09/1978 § 64; bkz. A Şeref Gözübüyük ve Feyyaz Gölcüklü, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi* (11. bs Turhan Kitabevi 2016) 413.

15 William A. Schabas, *The European Convention on Human Rights: A Commentary* (Oxford: Oxford University Press, 2015) 550.

16 Council of Europe Committee of Ministers Recommendation Rec(2004)6 of the Committee of Ministers to member states on the improvement of domestic remedies (adopted by the Committee of Ministers on 12 May 2004, at its 114th Session), <https://rm.coe.int/16805dd18e> erişim tarihi: 28 Aralık 2025.

17 Madde 8: "*Her şahsın kendisine Anayasa veya kanun ile tanınan ana haklara aykırı muamelelere karşı fiilî netice verecek şekilde millî mahkemelere müracaat hakkı vardır.*" *Resmî Gazete*, Sayı 7217, 27 Mayıs 1949.

delerinde hangi hak ve özgürlüklerin güvence altına alınacağı belirtilmekte ve nihayet 13. maddede ise bir ihlal hâlinde ulusal düzeyde etkili bir başvuru yolunun mevcut olması gerektiği hükme bağlanmaktadır.[18]

Bu bilgilerden hareketle, temel hak ve hürriyetlerin korunması madde başlığını taşıyan Anayasa'nın 40. maddesi ile Sözleşme'nin 13. maddesi karşılaştırıldığında, anayasal düzenlemenin Sözleşme maddesiyle örtüştüğü görülmekle birlikte bazı farklılıklar da mevcuttur. İlk olarak, Anayasa'nın 40. maddesinin ilk fıkrasında, yetkili makama geciktirilmeden başvurma hakkından; Sözleşme'nin 13. maddesinde ulusal bir makama etkili başvuru hakkından söz edilmektedir. Bu bakımdan Anayasa'nın geciktirilmemeyi; Sözleşme'nin ise etkililiği öne çıkardığı belirtilebilir. Elbette 40. madde temel hak ve özgürlüklerin korunması kenar başlığı ile birlikte amaçsal bir yorumla ele alındığında başvuru yolunun etkililiğini de içerdiğini belirtebiliriz. Çünkü başvuru yolu etkili olmadığı takdirde, temel hak ve özgürlüklerin korunması da söz konusu olamayacağına göre, etkililik, başvuru yoluna içkin bir nitelik unsurunu barındırmaktadır. Dolayısıyla maddede geçen *geciktirilmeden* ifadesinin de bir anlamda etkililiğin unsuru olduğunu eklemek gerekir.[19]

Genel olarak değerlendirildiğinde, Sözleşme'nin 13. maddesi, Sözleşme kapsamında güvenceye alınmış hak ve özgürlüklerin iç hukuk düzeninde hangi yöntemle korunmuş olduğundan bağımsız biçimde, bu hak ve özgürlüklerin ulusal düzeyde özüne uygun tatbik edilebilmesi ve bunlara aykırılık iddiası gündeme geldiğinde, bir hukuk yolunu tesis etmelerini güvencelemek için vardır. Bu madde, bireyin hem ileri sürdüğü iddia hakkında bir karar verilmesini hem de gerekli görüldüğü hâllerde uygun bir giderim sağlayabilecek başvuru yolunu zorunlu kılmaktadır. Anayasa'daki ilgili düzenlemeler dikkate alındığında, bireylere genel olarak yetkili makamlara başvurma hakkı tanıyan Anayasa'nın 40. maddesinin yanı sıra, özel olarak kamu denetçisine başvurma imkânı öngören 74. maddesi ile Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunu düzenleyen 148. maddesinin, Sözleşme'nin 13. maddesinde güvence altına alınan hakla doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir.[20]

Buraya kadar hem Anayasa'nın 40. maddesi hem de Sözleşme'nin 13. maddesinin kapsamı genel hatlarıyla belirlenmiş oldu. Bu noktada etkili başvuru hakkının, Sözleşme çerçevesinde taraf devletlere getirdiği yükümlülüklere bakmak, Anayasa Mahkemesinin bu hakkın kapsamını belirlerken ortaya koyduğu yaklaşımını değerlendirebilmek açısından önem taşımaktadır.

---

18 J. G. Merrills and A. H. Robertson, *Human Rights in Europe: A Study of the European Convention on Human Rights* (4th ed. Manchester: Manchester University Press; New York: Juris Publishing, 2001) 194.

19 Bkz. İnceoğlu (n 5) 453.

20 Osman Doğru, *Anayasa ile Karşılaştırmalı İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Mahkeme İçtüzüğü* (On İki Levha Yayınları 2016) 76.

II. SÖZLEŞME'NİN 13. MADDESİ KAPSAMINDA ETKİLİ BAŞVURU HAKKI YÖNÜNDEN TARAF DEVLETLERİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Malone v. Birleşik Krallık başvurusunda Yargıç *Matscher* ve *Pinheiro Farinha*'nın Kısmi Şerh Yazısı'ında, 13. maddenin Sözleşme'de yer alan en muğlak hükümlerden biri olduğunu ve uygulanmasının son derece güç ve karmaşık yorum sorunları doğurduğunu ifade etmişlerdir.[21] Bu anlamda, 13. maddenin gerek yorumlanması gerekse Sözleşme sistemi içinde konumlandırılması oldukça güçtür. Çünkü bu madde, Sözleşme uyarınca kurulan organlar tarafından yürütülen uluslararası denetim ve uygulama mekanizması ile Sözleşme'ye taraf devletlerin ulusal ve iç hukuk düzenleri çerçevesindeki uygulamalarına ilişkin denetim arasında bir sınır hattında yer almaktadır.[22] Dolayısıyla, taraf devletlerin 13. maddeden kaynaklanan birincil yükümlülüğü, ulusal düzeyde etkili bir başvuru yolunun mevcudiyetini güvence altına almaktır. Başvurucu, Sözleşme'de güvenceye alınan bir hakkın ihlal edildiğine ilişkin savunulabilir iddia ileri sürdüğünde, iç hukukta etkili bir başvuru yolu sunulmak zorundadır. Bu başvuru yolu, başvurucuların Sözleşme kapsamındaki haklarını zamanında ileri sürebilmelerine ve bu hakların ulusal yargılamalar kapsamında değerlendirilmesine imkân tanımalıdır.[23]

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin yukarıda da değinilen Rec(2004)6 sayılı Tavsiye Kararı'nda, İHAM'ın giderek artan sayıda başvuruyla karşı karşıya olduğu belirtilmektedir. Bu durumun, Sözleşme ile kurulan denetim sisteminin, uzun vadeli etkinliğini tehlikeye atması nedeniyle taraf devletlerin güçlü ve kapsamlı etki göstermesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, etkili iç hukuk yollarının varlığına özel bir önem atfedilmekte ve mevcut iç hukuk yollarının iyileştirilmesinin, Mahkemenin iş yükü üzerinde hem niceliksel hem de niteliksel etkiler doğurmasının muhtemel olduğuna işaret edilirken özellikle aşağıdaki iki hususun altı çizilmektedir:[24]

a. Bir yandan, incelenecek başvuru sayısının azalması beklenmektedir. Zira başvurucular, ulusal makamlar önünde şikâyetlerinin yeterince ayrıntılı biçimde incelenmesi hâlinde, davayı Mahkeme önüne taşımaya daha az ihtiyaç duyacaklardır.

b. Diğer yandan, davaların esasına ilişkin incelemenin önceden ulusal bir makam tarafından yapılmış olması, iç hukuk yollarının iyileştirilmesi sayesinde

---

21 *Malone/Birleşik Krallık*, B. no: 8691/79, 02/08/1984, Yargıç Matscher ve Pinheiro Farinha'nın kısmi şerhi. Ayrıca bkz. David Harris, Michael O'Boyle, Ed Bates and Carla Buckley, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, trans Mehves Bingöllü Kılıç and Ulaş Karan (Avrupa Konseyi 2013) 578.

22 J E S Fawcett, The Application of the European Convention on Human Rights (2nd edn, Clarendon Press 1987) 289.

23 Lado Chanturia, 'Right to an Effective Remedy in the European Convention on Human Rights' (2023) Journal of Law (TSU) 10-11.

24 Council of Europe Committee of Ministers Recommendation Rec(2004)6.

Mahkemenin başvuruları incelemesini kolaylaştıracaktır.

Sözleşme'nin 13. maddesi, Sözleşme ile güvence altına alınan hak ve özgürlüklerin, iç hukuk düzeninde hangi biçimde güvenceye bağlanmış olursa olsun, esasının uygulanmasını sağlayacak bir başvuru yolunun ulusal düzeyde mevcut olmasını güvenceler. Bu bağlamda 13. maddenin etkisi, Sözleşme kapsamında ileri sürülebilir bir şikâyetin esasını inceleyecek ve uygun bir giderim sağlayacak etkili iç hukuk yolunun öngörülmesidir. Taraf devletlerin 13. maddeden kaynaklanan yükümlülüklerinin kapsamı, başvurucunun şikâyetinin niteliğine göre değişmektedir. Tüm bunlara ek olarak, başvuru yolunun hem hukuken hem de uygulamada "etkili" olması germektedir.[25] Etkili başvuru hakkının esasını oluşturan bu yükümlülüklerin kapsamı ise aşağıda ayrı başlıklarda detaylı olarak açıklanacaktır.

III. ANAYASA MAHKEMESİNİN ETKİLİ BAŞVURU HAKKININ DİĞER BAZI HAKLARLA İLİŞKİSİNE DAİR DEĞERLENDİRMESİ

Etkili başvuru hakkının kapsamı incelendiğinde, bu hakkın çok sayıda temel hak ve özgürlükle yakın ilişkisi olduğu görülmektedir. Bu durum, yalnızca etkili başvuru hakkının, diğer haklara bağlı ve onları tamamlayıcı bir nitelik taşımasından değil, aynı zamanda hak arama özgürlüğü bakımından usuli bir güvence işlevi görmesinden de kaynaklanmaktadır. Etkili başvuru hakkı, bireyin ihlal iddiasını yetkili makamlar önünde ileri sürebilmesini ve bu iddianın esasına girilerek incelenmesini mümkün kılan bir mekanizma sunarak diğer temel hakların fiilen korunmasını sağlayan kilit bir rol üstlenmektedir. Her ne kadar etkili başvuru hakkı birçok hakla bağlantılı olsa da, çalışmanın kapsamı bakımından bu bağlantıların tümünün ele alınması mümkün değildir. Bu nedenle inceleme, özellikle öne çıkan bazı haklarla sınırlı tutulmuştur.

İlk olarak, etkili başvuru hakkı ile adil yargılanma hakkı arasındaki ilişki üzerinde durulacaktır. Bu tercihin temel nedeni, söz konusu ilişkinin özellikle mahkemeye erişim hakkı üzerinden somutlaşmasıdır. Etkili başvuru hakkı bu anlamda, adil yargılanma hakkının ayrılmaz bir unsuru olan mahkemeye erişimi güvence altına alarak, yargısal denetimin etkinliğini doğrudan etkilemektedir. İkinci olarak, etkili başvuru hakkı ile etkili soruşturma yükümlülüğü arasındaki bağlantıya değinilmesi, Anayasa Mahkemesinin konuya ilişkin yaklaşımının daha iyi anlaşılabilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda, özellikle yaşam hakkı ve kötü muamele yasağı gibi haklar ve yasaklar bakımından, etkili başvuru hakkının, devletin maddi ve usuli yükümlülükleriyle nasıl iç içe geçtiği genel hatlarıyla ele alınacaktır. Son olarak, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı yönünden Anayasa'nın 19. maddesinin 8. fıkrasında öngörülen başvuru yolu ile genel anlamda etkili başvuru hakkı arasındaki farklılığın açıklanması, konunun sağlıklı biçimde anlaşılabilmesi bakımından gerekli görülmektedir. Bu düzen-

[25] *Ramirez Sanchez/Fransa*, B. No: 59450/00, 4/7/2006, §§ 157-158.

leme, kişi özgürlüğüne yönelik müdahalelerde hızlı ve etkili bir başvuru imkânı öngörmesi açısından, etkili başvuru hakkının genel çerçevesinden ayrılan özgül bir güvence niteliği taşımaktadır. Kısaca, etkili başvuru hakkı kapsamında, başka birçok hakla da ilişki kurulabilmektedir. Çalışmanın sınırları açısından, Anayasa Mahkemesinin konuya ilişkin yaklaşımını bu başlıklarla sınırlamak, çalışmanın yönünü belirleyebilmemiz ve değerlendirmelerde yol gösterici niteliği açısından işlevsel olacaktır.

A. Etkili Başvuru Hakkı ve Adil Yargılanma Hakkı İlişkisi

Etkili başvuru hakkının adil yargılanma hakkı ve özellikle mahkemeye erişim hakkı ile kesişebildiğini görmekteyiz. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin bu iki hak arasındaki ilişkiyi nasıl değerlendirdiğini de ele almak gerekmektedir. Ancak öncesinde, Sözleşme kapsamına bakıldığında, adil yargılanma hakkı, medeni hak ve yükümlülüklere ilişkin uyuşmazlıklar ile cezai alanda yöneltilen suçlamalar bakımından uygulanırken; etkili başvuru hakkının, Sözleşme'de güvencelenen hak ve özgürlüklerin bu alanların dışında kalan kısmı için geçerli olduğu belirtilebilir. İHAM, bu nedenle 6. maddenin 13. maddeye göre *lex specialis* niteliğine işaret etmekte;[26] bu bağlamda mahkemeye erişim hakkının adil yargılanma hakkı kapsamında kaldığı durumlarda öncelikle 6. maddenin uygulanması söz konusu olmaktadır.[27]

İHAM'ın 13. maddeye ilişkin erken dönem içtihadında, Sözleşme'nin özellikle adil yargılanma hakkını düzenleyen 6. maddesi kapsamında bir ihlal tespit edildiğinde, 13. madde yönünden ayrıca inceleme yapılmasından çoğu zaman kaçınıldığı görülmektedir. Ancak zamanla Mahkeme, etkili başvuru hakkının özerk önemini kabul eden bir yaklaşıma yönelmiştir. Bu doğrultudaki köklü dönüşümü, *Kudła/Polonya* kararında[28] görmek mümkündür. Mahkeme bu kararda, 13. madde kapsamında güvence altına alınan etkili başvuru hakkının, 6. maddede düzenlenen makul sürede yargılanma yükümlülüğünden ayrı ve bağımsız bir hak olduğunu açıkça ortaya koymuştur. İHAM, 6. maddenin 1. fıkrası ile 13. madde arasındaki ilişkiyi yeniden yorumlayarak, taraf devletlerin yargılamaların aşırı uzun sürmesine karşı etkili bir başvuru yolu oluşturma yükümlülüğünü özellikle vurgulamıştır. İHAM içtihadında 13. maddenin güçlendirilmesinde, doğrudan doğruya aşırı gecikmelere ilişkin başvuruların sayısındaki artışın da önemli etkisi olduğu belirtilebilir. Yukarıda da belirtildiği üzere, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne göre, yargılamaların aşırı uzun sürmesi, uzun yıllardır

---

[26] Bkz. *Baka/Macaristan*, B. No: 20261/12, 23/6/2016 § 181; *Kuznetsov/Rusya*, B. No: 184/02, 11/4/2007 § 87.

[27] Bkz. İnceoğlu (n 5) 448; Ömer Emrullah Egeliği, 'Etkili Başvuru Hakkı Özelinde Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Usulüyle Gerçekleştirmiş Olduğu Dönüşüm' (2020) 9 *Anayasa Hukuku Dergisi* 539-540.

[28] *Kudła/Polonya*, B. No. 30210/96, 26/10/2000.

İHAM'a yapılan başvurularda en sık ileri sürülen sorun olmayı sürdürmektedir. Bu bağlamda İHAM, makul olmayan yargılama sürelerine karşı başvuru yolları bakımından 13. maddenin rolünü güçlendirerek, hem kendi işlevsel etkinliğini korumayı hem de Sözleşme hukuk düzeninin sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçladığı belirtilebilir.[29]

Sözleşmenin 6. maddesinin ilk fıkrasında öngörülen mahkemeye erişim hakkı, 13. maddede düzenlenen etkili başvuru hakkı ile örtüşmektedir. Ancak bu iki maddede yer alan güvencelerin öne çıkan farklılıkları da söz konudur. Örneğin, Sözleşme'nin 13. maddesiyle, kişilere yalnızca Sözleşme'de güvence altına alınan hakların ihlali iddiasıyla ulusal makama başvurma imkânı tanırken, 6. maddenin 1. fıkrası medeni hak ve yükümlülüklere ilişkin uyuşmazlıklar ile suç isnatlarıyla sınırlı biçimde mahkemeye başvuru hakkını güvence etmektedir. Bir diğer durum, Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrası kapsamında tanınan mahkemeye başvurma hakkı, 13. maddede öngörülen etkili başvuru hakkıyla kıyaslandığında daha güçlü bir güvence içermektedir. Çünkü 13. madde başvurunun ulusal bir makam önünde yapılmasını yeterli görürken, 6. maddesi bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde adil yargılanma güvencesini içerecek şekilde başvuru hakkı teminatını içermektedir.[30] Bir başka ifadeyle, adil yargılanma hakkı, kanunla kurulan bağımsızlığı ve tarafsızlığı güvence altına alınmış bir mahkemeye başvuru hakkını düzenlerken, etkili başvuru hakkı ise ulusal bir makama başvuru hakkını temin etmektedir. Dolayısıyla, etkili başvuru hakkının sağlanması için, başvuru makamının mahkeme olması gerekli değildir.[31]

Sözleşme'nin 13. maddesinin amacı, bireylerin Sözleşme kapsamındaki haklarının ihlali iddiasında bulunduklarında, uluslararası alanda başvuru yoluna gitmeden önce ulusal düzeyde giderim elde edebilmelerine olanak tanımaktır. Bu olanak verilmediğinde, bireylerin makul sürede yargılanma hakkı da aslında zayıflamaktadır. Dolayısıyla 13. maddenin gereklerini, yargılamalarda aşırı gecikmeleri önlemeye yönelik bağımsız bir yükümlülük olarak değil, Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasında güvence altına alınan makul sürede yargılanma hakkını tamamlayıcı ve güçlendirici nitelikte değerlendirmek gerekir.[32] Anayasa Mahkemesi kararlarına bakıldığında, bir başvuruda, başvurucu İş Mahkemesinde açtığı tazminat davasında yargılamanın uzun sürmesiyle hükmedilen tazminatın düşük kaldığını belirtmiştir. Başvurucu faizin bu zararı gidermeyeceğini ve makul sürede

---

29 Katarzyna Zombory, 'The Right to an Effective Remedy: A Key Element for Ensuring the Effectiveness of the ECHR Human Rights System-The Example of Poland and Hungary' *Efficiency of the Judiciary*, ed Artur Mezglewski (Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości 2023) 208-210.

30 İnceoğlu (n 5) 448-450.

31 Gökhan Çayan, 'Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Mahkemeye Erişim Hakkı' (2016) 7 *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* (TAAD) 239.

32 *Kudla/Polonya* § 152; Ayrıca bkz. Schabas (n 16) 1003.

yargılama yapılmadığını belirterek, etkili başvuru hakkı ile adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi, bu ihlal iddiasını makul sürede yargılama yapılmaması nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlali iddiası kapsamında değerlendirmiştir.[33]

Anayasa Mahkemesi, etkili başvuru hakkı ve mahkemeye erişim hakkı yönünden önemli başka bir duruma daha işaret etmektedir. Mahkeme, Anayasa'nın 40. maddesinin 2. fıkrasındaki *"Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır."* hükmünün, Sözleşme'nin 6. maddesinde ya da 13. maddesinde öngörülmediğini belirtmektedir. Bu sebeple Anayasa ve Sözleşme'nin ortak koruma kapsamında bir inceleme yapılamayacağını, ancak diğer bazı hükümler incelenirken dikkate alınmasının önünde bir engel olmadığına *şöyle işaret etmiştir:*[34]

> *"Anayasa'nın 40. maddesinin ikinci fıkrasındaki güvence bireysel başvuruda bağımsız bir güvence olarak ele alınamaz. Bununla birlikte bu durum, başta mahkemeye erişim hakkı olmak üzere diğer hakların ihlal edildiğine ilişkin iddialar incelenirken -Anayasa'nın bütünlüğü ilkesi gereği- anılan hükmün dikkate alınmasına engel değildir."*

Görüldüğü üzere Mahkeme burada, Anayasa'nın bütünlüğü ilkesi gereği ilgili hükmün başka haklar kapsamında göz önünde tutulacağına işaret etmektedir.

Anayasa Mahkemesi, etkili başvuru hakkı ile gerekçeli karar hakkı arasındaki ilişkiye de işaret etmektedir. Anayasa Mahkemesi bir kararında, mahkeme hakkının, mahkemeye erişim hakkını, karar hakkını ve kararın icrası hakkını içerdiğini ifade etmiştir. Bu bakımdan mahkeme hakkının Anayasa'nın 40. maddesinde güvence altına alınan etkili başvuru hakkıyla da yakından ilgili olduğunu vurgulamıştır.[35]

Anayasa Mahkemesine göre, kararların gerekçeli olması, davanın taraflarının mahkeme kararının dayanağını öğrenmesine olanak tanıdığını ve bu yönüyle yargıya güven duymalarını sağladığı gibi, onların kanun yoluna etkili başvuru yapmalarını mümkün hâle getiren en önemli etkenlerden olduğunu ifade etmektedir. Çünkü gerekçesi bilinmeyen bir karara karşı gidilecek kanun yolunun etkin bir şekilde kullanılması mümkün olamayacaktır. Dolayısıyla kanun yolunda yapılacak değerlendirmelerin etkin olması da beklenemez.[36] Gerçekten de gerekçe, savunma hakkının önemli bileşenini oluşturmakta bireyler hangi kanun yolunda nasıl bir savunma yapacağını gerekçe yoluyla yapabilmektedir.

---

33 Bkz. *Serkan Yıldırım* [2.B.], B. No: 2013/5318, 17/11/2014 §§ 19-20.

34 Bkz. Özbakım *Özel Sağlık Hiz. İnş. Tur. San. ve Tic. Ltd. Şti.* [2. B.], B. No: 2014/13156, 20/4/2017, § 32; *Serkan Atıcı* [2. B.], B. No: 2020/19217, 4/2/2025, § 35.

35 *Nurettin Balta* [1. B.], B. No: 2016/10023, 28/12/2021, §§ 39-40.

36 Vesim Parlak [2. B.], B. No: 2012/1034, 20/3/2014 § 34; Mustafa Kahraman [2.B.], B. No: 2014/2388, 4/11/2014 § 35.

B. Etkili Soruşturma Yükümlülüğü ile İlişkisi

Anayasa Mahkemesi, etkili soruşturma yükümlülüğünün de etkili başvuru hakkıyla yakından ilgili olduğunu belirtmektedir. İHAM'ın yaklaşımına benzer şekilde[37] Anayasa Mahkemesi, etkili başvuru hakkının, yaşama hakkı ile işkence ve kötü muamele yasağı bakımından savunulabilir bir ihlal iddiası söz konusu olduğunda işletilen, etkili soruşturma yükümlülüğünün dayanaklarından birini oluşturduğunu ifade etmektedir.[38] Etkili başvuru hakkına ilişkin yükümlülük, uygun olduğu hâllerde tazminat ödenmesinin yanı sıra, sorumluların tespit edilmesini ve cezalandırılmasını da içerecek şekilde kapsamlı ve etkili soruşturmanın yürütülmesini ve başvurucunun bu sürece etkili biçimde erişimini de gerektirmektedir. Bu yönüyle 13. maddenin gerekleri, Sözleşme'nin 2. ve 3. maddeleri ile de bağlantılıdır ancak bu maddeler bağlamında öngörülen usulî yükümlülüklerle benzerlik göstermekle birlikte elbette daha geniş kapsamlıdır.[39]

Anayasa Mahkemesi, yaşama hakkı kapsamında yaptığı incelemelerde, bu hakkın korunmasının yalnızca teorik düzeyde kalmayıp pratikte de güvence altına alınabilmesi için etkili soruşturma yükümlülüğünün önemine dikkat çekmektedir. Bu çerçevede Mahkeme, etkili soruşturma yükümlülüğünün, etkili başvuru hakkı ile yakın bir ilişki içinde olduğunu ve bu hakkın maddi haklar üzerindeki usulî yansımasını ifade ettiğini vurgulamaktadır.[40]

C. Etkili Başvuru Hakkının Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Yönünden Anayasa'nın 19. Maddesi 8. Fıkrasında Yer Alan Düzenleme ile Karşılaştırılması

Etkili başvuru hakkının Anayasa'nın 19. maddesi 8. fıkrasında yer alan düzenleme ile farkına işaret etmek önemlidir. İlgili düzenleme şöyledir:

> *"Her ne sebeple olursa olsun, hürriyeti kısıtlanan kişi, kısa sürede durumu hakkında karar verilmesini ve bu kısıtlamanın kanuna aykırılığı halinde hemen serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla yetkili bir yargı merciine başvurma hakkına sahiptir."*

---

37 İHAM, Sözleşme'nin 3. maddesindeki güvencenin, 13. maddenin uygulanması yönünden belirleyici bir niteliğe sahip olduğunu ifade etmektedir. İşkence yasağının taşıdığı temel önem ve işkence mağdurlarının savunmasız konumu karşısında, taraf devletlere işkenceye ilişkin iddialarda kapsamlı ve etkili soruşturma yükümlülüğü getirdiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda İHAM, devlet görevlileri tarafından işkenceye maruz kalındığına yönelik iddialarda etkili başvuru, uygun hâllerde tazminatın yanı sıra, sorumluların belirlenip cezalandırılmasına, elverişli bir soruşturmayı ve başvurucunun soruşturma sürecine etkin bir erişimi kapsadığını da eklemektedir. Bkz. *Aksoy/Türkiye*, B. No: 21987/93, 18/12/1996 § 98.

38 *Mehmet Bayrakcı (2)* [GK], B. No: 2014/6100, 20/6/2019 §§ 39-40.

39 Schabas (n 16) 1004.

40 *Mehmet Bayrakcı (2)* [GK], B. No: 2014/6100, 20/6/2019, §§ 78-80.

Anayasa'daki bu düzenleme ve Sözleşme'nin 5. maddesinin 4. fıkrasındaki[41] güvencenin temelde, özgürlükten yoksun bırakılma durumunda, serbest kalmaya olanak tanıyan *yargısal* mercie başvuru hakkıyla ilgilidir. Bu bakımdan çalışma konumuzu oluşturan Anayasa'nın 40. maddesinden farklıdır. Etkili başvuru hakkı, açıklandığı üzere, genel anlamda bir hukuk yoluna başvuru hakkının temin edilmesini sağlayarak genel güvenceye yer verirken, bu madde ile daha özel bir güvence öngörülmektedir.[42] İlgili hükümde kısıtlama sebebinde bir ayrıma gidilmediğinden, başvuru hakkının aslında kuvvetli suç şüphesi ve tutuklama nedeniyle özgürlükten yoksun bırakılmayla sınırlı olmadığı görülmektedir. Anayasa Mahkemesine göre, Anayasa'nın 19. maddesinin 8. fıkrasında, özgürlüğü kısıtlanan kişiler için güvence altına alınan bir yargı merciine etkili başvuru hakkı, Anayasa'nın 40. maddesinin özel (lex specialis) bir hâlini oluşturmaktadır.[43]

Anayasa Mahkemesine göre, Anayasa'nın 19. maddesinin 8. fıkrasında, özgürlükleri kısıtlanmış kişilerin kısa sürede durumlarına ilişkin karar verilmesini ve kısıtlamanın kanuna aykırılığı durumunda hemen serbest bırakılması amacıyla *yargı merciine* başvuru hakkını ifade etmektedir.[44] Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin, tutulmalarının hukuka aykırılığını gerektiği gibi inceleyebilecekleri bir yargısal organa başvuru olanağı bulunmazsa, Anayasa'nın 40. maddesi yönünden değil; 19. maddenin 8. fıkrasındaki başvuru hakkına dayanmaları gerekir. Ancak bu noktada şu ayrıma işaret etmek önemlidir: Kişi eğer özgürlüğüne tekrar kavuşmuşsa bu hâllerde yapılacak başvurularda etkili başvuru hakkına dayanılması gerekir.[45]

Bir başvuruda Anayasa Mahkemesi, başvurucunun gözaltı ve tutuklama kararına karşı etkili başvuru yolu bulunmadığı yönündeki şikâyetlerini Anayasa'nın 19. maddesinin 8. fıkrası kapsamında değerlendirmiştir.[46] Anayasa Mahkemesi, bu fıkrada öngörülen usulün adil yargılanma hakkı yönünden tüm güvenceleri sağlaması mümkün olmasa bile, iddia edilen tutmanın şartlarına uygun somut güvencelerin yargısal niteliğe sahip bir kararla yapılması gerektiğini belirtmektedir.[47]

---

41 Benzer şekilde İHAS 5. maddesinin 4. fıkrasını da bu anlamda belirtmek gerekir: *"Gözaltına alınma veya tutulma nedeniyle özgürlüğünden yoksun bırakılan bir kişi, tutulmasının kanuniliği hakkında süratle karar verebilecek ve tutulması kanuni değilse salıverilmesine hükmedebilecek bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir."*.

42 Bu konuda bkz. Tolga Şirin, Özgürlük ve Güvenlik Hakkı - Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi - 1 (Anayasa Mahkemesi 2018) 204.

43 *İ.U.* [2.B.], B. No: 2014/688, 19/12/2017 § 29; *B.T.* [GK], B. No: 2014/15769, 30/11/2017 § 69; *A.S.* [2.B.], B. No: 2014/1368, 19/12/2017 § 31.

44 *Mehmet Haberal*, B. No: 2012/849, 4/12/2013 § 122.

45 Bu konuda bkz. Şirin (n 43) 204-206.

46 *Bkz. Mehmet Fatih Yiğit ve diğerleri* [1.B.], B. No: 2014/16838, 9/9/2015 § 38.

47 *Mehmet Haberal*, B. No: 2012/849, 4/12/2013 §§ 122, 123.

Görüldüğü üzere, etkili başvuru hakkı birçok hak ve özgürlükle bağlantılıdır. Bu noktada etkili başvuru hakkının tamamlayıcı hak niteliğine bakmak önem taşımaktadır.

IV. ETKİLİ BAŞVURU HAKKININ "TAMAMLAYICI" NİTELİĞİ

Etkili başvuru hakkı incelenirken ele alınması gereken önemli bir husus, onun "bağlı" bir hak olmasıdır. İhlal iddiasının, sadece bir başka hak veya özgürlük bağlamında başvuru konusu yapılabilen bu tür haklara "bağlı hak" denilmektedir.[48] Bu bakımdan etkili başvuru hakkının tamamlayıcı niteliği söz konusudur.[49] Bunun anlamı, etkili başvuru hakkı, tek başına bağımsız olarak kullanılması mümkün olmayan ancak Anayasa'da güvence altına alınan bir başka temel hak ve özgürlüğün ihlali iddiası ile birlikte kullanılabilecek bir haktır.[50]

İlk olarak bu niteliği Sözleşme kapsamında değerlendirdiğimizde, etkili başvuru hakkı kapsamında ihlal iddiasında öne sürülecek hakların, Sözleşme'nin temel metninde ya da ek protokollerde düzenlenmiş olabileceğidir. Ek protokoller yönünden bakıldığında, ilgili ek protokolün taraf devlet tarafından onaylanmış olması aranmaktadır. Taraf olunmayan protokollerdeki haklar yönünden gerçekleştirilen 13. maddenin ihlali iddiası, bağlı olarak ileri sürülen hakkın İHAM yetkisi kapsamında olmaması nedeniyle kabul edilmeyeceğidir. Bu bağlamda taraf devletten, onaylamadığı protokoldeki hakları korumaya ilişkin başvuru yolu kurması beklenmemektedir.[51]

Sözleşme'nin 13. maddesinin hazırlık çalışmalarında, devletlere başlangıçta yalnızca iç hukukta usul geliştirme yükümlülüğü yüklendiği ve etkili başvuru yolunun bağımsız bir hak olarak değil, Sözleşme'de güvence altına alınan hakların korunmasına hizmet eden bir mekanizma olarak öngörüldüğü belirtilmiş olsa da, İHAM özerk yorumu sayesinde maddenin öznel hak boyutu güçlenmiştir. İHAM, özellikle *Klass ve Diğerleri/Almanya* kararı ile 1970'lerin sonlarından itibaren 13. maddeyi bireysel hakların güvencesi olarak değerlendirmeye başladığı ifade edilebilir.[52] Zira 13. madde, Sözleşme'de düzenlenen hak ve özgürlükleri ihlal edilen "herkes" için etkili bir başvuru yoluna sahip olma hakkını tanımaktadır. Kullanılan ifadeler, ilk bakışta Sözleşme'de güvence altına alınan maddi bir hak ya da özgürlüğün ihlal edilmiş ya da ihlalin tespit edilmiş olması gerektiği izleni-

---

48 Ömer Emrullah Egeliği, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Çerçevesinde Etkili Başvuru Hakkı (On İki Levha Yayıncılık 2021) 74.

49 Diego Boza Martínez, 'Procedural Rights Protecting Immigrants: Right to a Fair Trial (Article 6) and Right to an Effective Remedy (Article 13)' in Aliens before the European Court of Human Rights: Ensuring Minimum Standards of Human Rights Protection, ed David Moya and Georgios Milios (Brill 2021) 124; Chanturia (n 24) 17.

50 *Sıtkı Güngör*, § 86.

51 Egeliği (n 49) 74-75.

52 Bkz. İnceoğlu (n 5) 438-440.

mini vermektedir. Ancak böyle bir yorum, 13. maddenin anlamını daraltır ve onu işlevsiz hâle getirir. Bu nedenle İHAM, *Klass ve Diğerleri/Almanya* kararında, bu ifadenin Sözleşme kapsamındaki hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiğini iddia eden herkese, ulusal makamlar önünde etkili başvuru yolunun güvence altına alınması şeklinde yorumlanması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu anlamda 13. maddenin tamamlayıcı niteliği, onun tek başına ileri sürülmesini engellemektedir. [53]

Klass ve Diğerleri/Almanya kararında İHAM, Sözleşme'nin 13. maddesinin, Sözleşme'deki haklarının ihlal edildiği iddiasındaki herkesin, ihlal fiilinin resmî sıfat taşıyan kişiler dışındakilerce de işlenmesi hâlinde dahi, ulusal bir makam nezdinde etkili bir hukuki yola başvurma hakları olduğunu belirtmiştir. İHAM, hükmün lafzî yorumunun, iç hukuk yollarına ancak bir ihlal gerçekleştiğinde başvurulabileceği izlenimi verse de, bireyin ulusal makama başvurmadan bir ihlalin varlığını ortaya koyabilmesinin mümkün olmadığını vurgulamıştır. Bu nedenle, Sözleşme'nin fiilen ihlal edilmiş olmasının 13. maddenin uygulanması açısından önkoşul niteliğinde bir durum şeklinde sayılamayacağı sonucuna ulaşmıştır. Mahkeme ayrıca, 13. maddenin, Sözleşme'ye aykırı olduğunu düşündüğü bir işlem nedeniyle zarar gördüğünü ileri süren kişinin, iddialarının incelenmesini ve mümkünse giderim sağlanmasını temin edecek bir hukuki yola erişimini gerektirdiğini de ifade etmiştir.[54]

Anayasa Mahkemesinin konuya ilişkin yaklaşımına bakıldığında, Anayasa'nın 40. ve Sözleşme'nin 13. maddelerinde yer verilen etkili başvuru hakkının ihlal edildiği yönündeki iddialarının, nasıl değerlendirileceğine yönelik genel kapsamı şu şekilde belirlemiştir:[55]

> *"Anayasa'nın 40. ve Sözleşme'nin 13. maddelerinde düzenlenen etkili başvuru hakkının ihlal edildiğine yönelik iddialarının, bahsi geçen maddelerdeki ifadeler dikkate alındığında, soyut olarak değerlendirilmesi mümkün olmayıp, mutlaka Anayasa ve Sözleşme kapsamında yer alan diğer temel hak ve özgürlüklerle bağlantılı olarak ele alınması gerekir."*

Anayasa Mahkemesine göre, etkili başvuru hakkına yönelik bir ihlalin varlığının değerlendirilebilmesi için ihlal iddiasında bulunan kişinin hangi temel hak ve özgürlüğü üzerinden etkili başvuru hakkının kısıtlandığını yanıtlaması gereklidir.[56] Bu bakımdan, Anayasa Mahkemesi etkili başvuru hakkının tamamlayıcı nitelikte haklar arasında yer aldığını ifade etmektedir. Mahkemeye göre, bu durum etkili

---

53 Martínez (n 50) 124.

54 *Klass ve Diğerleri/Almanya* 06709/1978 § 64.

55 Bkz. *Onurhan Solmaz,* B. No: 2012/1049, 26/3/2013 § 33. Benzer yönde diğer bazı kararlar için bkz. *Mustafa Ergin Nalbant,* B. No: 2013/3339, 6/2/2014 § 36; *Rıda Boudraa* [1.B.], B. No: 2013/9673, 21/1/2015, § 39; *Cengiz Kahraman ve Kenan Özyürek* [1.B.], B. No: 2013/8137, 20/4/2016 § 72.

56 *Onurhan Solmaz*, B. No: 2012/1049, 26/3/2013 § 33.

başvuru hakkının bağımsız yapıda bir koruma işlevine sahip olmamasından ileri gelmektedir. Dolayısıyla bu hak, temel hak ve özgürlüklerin hem kullanılmalarını hem de korunmalarını sağlayan, başvuru yollarını güvencede tutan tamamlayıcı nitelikte haklardan biridir.[57]

Anayasa Mahkemesi bu konudaki değerlendirmesini hak ve özgürlüklerin kapsamına göre yapmaktadır. Örneğin, kötü muamele yasağıyla bağlantılı etkili başvuru hakkı yönünden Anayasa Mahkemesi bir kararında, mağdur statüsünün sona erdiğinin söylenebilmesi için kötü muamele yasağının maddi boyutunun ihlalinin belirlenmesi ve mağdurun maddi ve manevi zararlarının karşılanarak uygun düzeyde giderimin sağlanmasının gerekliliğini belirtmektedir.[58]

Genel olarak bakıldığında, Anayasa Mahkemesi etkili başvuru hakkının tamamlayıcı niteliğe sahip olduğunu belirtmekte ve bağımsız nitelikte koruma işlevine sahip olmadığını, Anayasa ve Sözleşme kapsamında bir hakla birlikte ileri sürülmesi gerektiğine işaret etmektedir.

V. ETKİLİ BAŞVURU HAKKINA İLİŞKİN ANAYASA MAHKEMESİNİN ESASA YÖNELİK TEMEL BELİRLEMELERİ

Anayasa Mahkemesi, etkili başvuru hakkının kapsamını ortaya koyarken, aynı zamanda bu hakkın içeriğini somutlaştıran ve uygulanmasına yön veren birtakım temel unsurları da belirlemiş olmaktadır. Bu başlık altında, Anayasa Mahkemesinin etkili başvuru hakkı bakımından sonuçlandırdığı bireysel başvuru kararları esas alınarak, Mahkemenin bu hakkın niteliğine ve kapsamına ilişkin benimsediği yorumun değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Ele alınan unsurlar, Mahkemenin kararlarında öne çıkan ölçütler dikkate alınarak belirlenmiştir. Bununla birlikte aşağıda sıralanan hususlar, Anayasa Mahkemesinin etkili başvuru hakkına ilişkin içtihadında geliştirdiği tüm ölçütleri kapsayan tahdidi bir liste niteliğinde olmayıp, içtihadın gelişimine paralel olarak çeşitlenmeye ve derinleşmeye elverişli unsurlar olarak değerlendirilmelidir.

1.Savunulabilir bir iddia olmalıdır: Öncelikle İHAM içtihadına bakıldığında, etkili başvuru hakkından yararlanabilmek için, başvurucunun Sözleşme kapsamında savunulabilir iddiaya sahip olması gerekir. Savunulabilir iddia kavramına ilişkin soyut ve genel bir tanım bulunmamaktadır. *Boyle ve Rice-Birleşik Krallık* kararında[59] İHAM, savunulabilirlik kavramına soyut bir tanım getirilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Bunun yerine, her somut olayda, ileri sürülen olgular ve ortaya konulan hukuki sorun ya da sorunların niteliği göz önünde tutularak 13. maddenin kapsamında şikâyetin dayanağını teşkil eden her ihlal iddiası yönünden savunulabilir nitelikte olup olmadığı ve savunulabilir olması hâlinde

---

57 Bkz. *Onurhan Solmaz* § 34.

58 *Abdullah Yaşa* [GK], B. No: 2015/12486, 5/11/2020, § 53.

59 *Boyle ve Rice-Birleşik Krallık*, B. No: 9659/82; 9658/82, 27/04/1988.

bu maddenin gereklerinin yerine getirilip getirilmediğinin değerlendirilmesine işaret etmektedir.[60]

Sözleşme'nin 13. maddesine ilişkin her iddia belirtildiği üzere başka bir Sözleşme maddesiyle birlikte ileri sürülmelidir. Ancak bu durum, Mahkeme'nin bu madde ihlalini, yalnızca maddi bir hakkın ihlalini tespit ettiği durumlarda kabul ettiği anlamına gelmemektedir. Maddi bir ihlal saptanmasa dahi, iddia edilen ihlalin incelenebilmesi için devlete etkili bir başvuru yolu sağlama yükümlülüğü devam etmektedir. Bu yaklaşım ise şu sorunu gündeme getirmektedir: Maddi bir hakla bağlantı kurulması zorunlu, ancak bu hakkın ihlalinin tespiti şart değilse, Mahkeme başvurucunun Sözleşme kapsamındaki haklarının ihlal edildiğine dair iddiasının, ulusal düzeyde etkili bir başvuru yolunu gerektirecek ölçüde olup olmadığını nasıl belirleyecektir? İHAM bunun yanıtı olarak, "savunulabilir iddia" kavramını geliştirmiştir. Savunulabilirlik iddiası, 13. madde ile bağlantılı bir kabul edilebilirlik testi niteliği taşır. Bu test, her somut olayda ayrı ayrı uygulanır ve bir iddianın, esas hakkında inceleme yapılmasını gerektirecek nitelikte ciddi olgusal ve hukuksal sorunlar ortaya koymasını gerekli kılmaktadır.[61] Kısaca İHAM, Sözleşme kapsamında sahip olabileceği her türlü varsayımsal şikâyet için iç hukukta bir başvuru yolunun bulunmasını zorunlu kılacak şekilde yorumlanamayacağını, şikâyetin, Sözleşme açısından savunulabilir nitelikte olması gerektiğini ifade etmektedir.[62] İHAM, savunulabilirlik kavramının açıkça dayanaktan yoksunluk ile aynı şey olmadığını ortaya koymak için büyük çaba sarf etmiştir. Bununla birlikte Mahkeme, çok kısa sürede, açıkça dayanaktan yoksun olan bir iddianın nasıl hâlâ savunulabilir sayılabileceğini ya da tersinin nasıl mümkün olabileceğini kavramsallaştırmanın güçlüğünü de ifade etmiştir. Daha sonra Mahkeme, bu iki kavram arasındaki yakın ilişkiyi kabul etmiştir. Maddi bir hakka ilişkin bir iddia açıkça dayanaktan yoksun olarak değerlendirildiğinde, Mahkeme bu iddianın 13. madde bakımından savunulabilirliğini kabul etmemektedir.[63]

Anayasa Mahkemesi, İHAM kararlarına da referans vererek, Anayasa'da güvence altındaki haklardan herhangi birinin ihlali söz konusu olmasa da kişilerin en azından Anayasa ve Sözleşme kapsamında "*ileri sürülebilir bir iddia*"larının olup olmadığına bakılması gerektiğine işaret etmektedir.[64] Anayasa Mahkemesinin, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden birinin *savunulabilir nitelikt*e ihlal edildiğini ileri süren ve bu nedenle mağdur olduğunu

---

60 Chanturia (n 24) 17.

61 Martínez (n 50) 125.

62 *Boyle ve Rice/Birleşik Krallık*, 1988 § 52. Ayrıca bkz. European Court of Human Rights, Guide on Article 13 of the European Convention on Human Rights: Right to an Effective Remedy (updated 31 August 2025, European Court of Human Rights 2025) 7.

63 Martínez (n 50) 126.

64 *Adnan Tınarlıoğlu* [2.B.], B. No: 2013/2156, 22/1/2015 § 32. Ayrıca bkz. *Boyle ve Rice/Birleşik Krallık*, 1988 § 52.

iddia eden herkesin, Anayasa'nın 40. maddesi bağlamında etkili başvuru hakkına sahip bulunduğunu kabul ettiği görülmektedir.[65]

Anayasa Mahkemesi, Anayasa'nın 40. maddesi ile amaçlananın sadece ispatlanmış bir hak ihlalinin tazmini ya da giderilmesi şeklinde değil, savunulabilir düzeydeki ihlal iddialarını karara bağlayacak mekanizmaların bulunması ve bunların iyi işlemesi olduğunu da vurgulamaktadır. Mahkeme bu belirlemeyi yaparken, Anayasa'nın 40. maddesinin gerekçesinde yer alan *"ihlalin resmi görevliler tarafından görevlerinin ifası sırasında yapılmış olması görevli için bir mazeret sebebi teşkil etmez"* ifadeleri üzerinden de bağlantı kurmaktadır. Buna göre, devlet görevlilerinin anayasal hak ve özgürlüklerin ihlali açısından dokunulmaz olmadığının vurgulandığı belirtilmektedir.[66] Bir başvuruda başvurucunun, mülkiyet hakkıyla bağlantılı olarak etkili başvuru hakkını inceleyen Mahkeme, mülkiyet hakkına ilişkin korumaya yönelik menfaatinin bulunmaması nedeniyle mülkiyet hakkının ihlaline ilişkin savunulabilir bir iddiasının olmadığını belirtmiştir. Bu bakımdan Anayasa Mahkemesi, başvurucunun Anayasa'nın 40. maddesindeki etkili bir hukuk yoluna başvurma hakkı korumasından yararlandırılmasının da mümkün olmadığını ifade etmiştir.[67] Anayasa Mahkemesi, etkili başvuru hakkından yararlanabilmek için, temel haklardan birinin ihlal edilmesini ise herhangi bir ön koşul olarak görmemektedir. Anayasa'ya aykırı olduğu ileri sürülen bir durumdan zarara uğradığı iddiasındaki kişinin, hem iddiaları yönünden bir karara varılmasını hem de olanaklıysa zararının giderimini sağlama amacıyla hukuki yola başvuru hakkını gerektirdiğini ifade etmektedir.[68]

Bireysel başvuru yolunda Anayasa Mahkemesi, kamu gücü eylem ve işlemleri ile yargı kararlarının Anayasa'ya uygunluğunu veya müdahale gerekçelerini kendiliğinden denetimini gerçekleştirememektedir. Dolayısıyla başvurucunun, başvurusunun esasının incelenmesini sağlayabilmesi için ihlal iddialarını gerekçelendirmesi, buna ilişkin olay ve olguları açıklaması ve iddialarını destekleyen delilleri de sunması gerekmektedir. Anayasa Mahkemesinin, başvurucu yerine geçerek ihlal iddialarını gerekçelendirme, olay ve olguları ortaya koyma ya da delil toplama yükümlülüğü bulunmamaktadır. Mahkeme bu yükümlülüklerin başvurucuya ait olduğunu belirtmektedir.[69] İhlal iddiasının incelenebilmesi için, başvurunun, hukuki özü yeterince açıklanmış bir hak ihlali iddiası içermesi yanında aynı zamanda ileri sürülen iddiaların doğruluğunu ortaya koyan hukuki veya olgusal temellere ve bunları destekleyen belgelere de yer vermesi gerekmektedir.[70]

---

65 *Sıtkı Güngör*, § 87; *Nevriye Kuruç* [GK], B. No: 2021/58970, 5/7/2022 § 64; *Caner Şafak* [GK], B. No: 2024/41763, 8/7/2025 § 46.

66 *Tahir Canan* [1. B.], B. No: 2012/969, 18/9/2013 § 28.

67 *Selçuk Emiroğlu* [1. B.], B. No: 2013/5660, 20/3/2014 § 37.

68 *Sıtkı Güngör*, § 87; *Mevlüt Can* [1.B.], B. No: 2014/12954, 14/11/2018 § 88.

69 *Cemal Günsel* [GK], B. No: 2016/12900, 21/1/2021, §§ 24-25.

70 Hasan Sayim Vural, 'Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunda Bir Kabul Edilemezlik

Anayasa Mahkemesine göre, etkili başvuru hakkı, kötü muamele yasağı esasının korunmasını içeren güvencelerden farklılıklar taşımaktadır. Bu bağlamda etkili başvuru hakkı, maddi haklara ilişkin ileri sürülen ihlal iddialarının, yetkili merciine ulaştırılmasına olanak tanıyan güvenceleri kapsamaktadır. Mahkeme, kötü muamele yasağı bağlamında inceleme gerçekleştirebilmesi için sıkı ispat ölçütleriyle donatılan, savunulabilir bir iddianın varlığını aramaktadır. Ancak bu yasakla bağlantılı bir şekilde etkili başvuru hakkının ihlali iddiasında makul ölçüde açıklanmasının inceleme için yeterli görülebileceğini eklemektedir. Bu bakımdan Mahkeme, etkili başvuru hakkı ihlalinin, kötü muamele yasağının da mutlak olarak ihlal edilmesine bağlı olmadığını belirtmektedir.[71]

2. Etkili bir yol olmalıdır: Sözleşme'nin 13. maddesi çerçevesinde başvuru yolunun etkili niteliği, başvurucu lehine sonuç doğmasının kesinliğine bağlı tutulmaktadır. Ancak etkili olabilmesi için, başvuru yolunun başarılı bir şekilde kullanılması; iddia edilen ihlalin veya devamının önlenmesine ya da zaten gerçekleşmiş bir ihlal için uygun giderim sağlanmasına imkân tanıması gerekmektedir. Başvuru yolu, Sözleşme'ye aykırı tedbirlerin uygulanmasını da engelleyebilir. Ayrıca, başvuru yolunun süratli olması özel önem taşır. Zira bu yolun aşırı uzun sürmesi, onun yeterli niteliğini ortadan kaldırabilir.[72] Başvurucuların iddialarının görüleceği merciin, işin esasını inceleyebilme, iddianın doğruluğunun tespit edilmesi durumunda da ihlali düzeltici ve uygulama yeteneğine sahip karar alma yetkisi olmalıdır.[73]

13. maddenin, iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralını düzenleyen 35. maddenin ilk fıkrası ile çok yakından ilişkili olduğu belirtilebilir. Her iki madde de Sözleşme'nin ikincil niteliğini pekiştirmektedir. Bu yakın ilişki pratik sonuçlar da doğurmaktadır. Bu bağlamda 35. madde kapsamındaki giderim yolları kavramı da erişilebilirlik ve etkililik ilkeleri tarafından yönlendirilmektedir. Eğer bir giderim yolu erişilebilir ve etkili değilse, onun tüketilmesi başvurucu açısından bağlayıcı değildir.[74] Birden fazla başvuru yolunun bulunması hâlinde, başvurucu bunlardan yalnızca birini kullanmakla yükümlüdür ve somut olay bakımından en uygun başvuru yolunu seçme yetkisi başvurucuya aittir.[75]

İHAM içtihadına benzer şekilde Anayasa Mahkemesi de mağduriyetlerinin giderilebilmesi amacıyla öngörülmüş yargı yollarının *"mevzuatta yer alması yalnız başına yeterli olmayıp bu yolun aynı zamanda pratikte de başarı şansı*

Sebebi Olarak Temellendirilmemiş Şikâyet ve Cemal Günsel Kararı Üzerine Bir İnceleme' (2021) 18 *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 457, 467.

71 *Yusuf Ahmed Abdelazım Elsayad*, § 63; *Salim Adanur* [2. B.], B. No: 2018/37176, 5/10/2023, § 23.

72 Martínez (n 50) 128.

73 Gözübüyük ve Gölcüklü (n 14) 413.

74 Martínez (n 50) 128.

75 Chanturia (n 24) 17.

sunması" gerektiğini ifade etmektedir.[76] Bunlara ek olarak Mahkeme, etkili başvuru hakkının varlığı bakımından, itiraz ya da temyiz gibi hukuki başvuru yollarının bulunmasının tek başına yeterli olmadığını; fiili olarak da hukuka aykırılıkları giderebilecek niteliğe sahip olmasını vurgulamaktadır. Bu çerçevede, başvuru yolunun etkili olması için kişiler bu yolu kullanırken özellikle devlet makamlarının eylemleri ya da ihmalleriyle haksız biçimde engel olmamalarının gerekliliğine işaret etmektedir.[77]

Anayasa Mahkemesi, kişilerin mağduriyetlerinin giderilmesi amacıyla öngörülen yargı yollarının *pratikte de başarı şansının* bulunması gerektiğini ifade etmektedir.[78] Örneğin, Anayasa Mahkemesi, manevi zararın ağırlıklı olduğu ihlal iddiaları yönünden, kişinin maddi ve manevi varlığını koruma hakkı ve özel hayata saygı hakkı bakımından, hukuken tazmin edilebilecek bir yolun başarı ihtimali sunduğu durumlarda, bunu hem kullanılabilir hem de etkili bir başvuru yolu şeklinde değerlendirmektedir.[79] Ancak bu noktada Mahkeme, müdahalenin kimler tarafından yapıldığına, devam edip etmediğine ve aynı zamanda özel düzenlemelerin bulunması ya da bulunmaması kapsamında ihlal iddialarının belirlenmesinde ihlalin giderimi açısından başarı olanağı sunan hukuki yolların farklılaşabileceğini de eklemektedir. Böyle bir durumda, etkili hukuki bir yolun varlığının tespiti ve hukuk yoluna başvurulması durumunda ise bu yolun pratikte de etkili işletildiğinin araştırılmasının önemine işaret etmektedir.[80]

Bu kapsamda, somut olayda başvurucunun, İnfaz Hâkimliğine yaptığı şikâyet başvurusunun ilgili Kanun kapsamında olmadığı yönünde verilen kararda, ilgili ve yeterli gerekçeler içermemesini, başvurucunun iddialarının incelenmesine ve uygun bir telafi şansı sunmaya elverişli olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Anayasa Mahkemesi bu noktada, benimsenen yaklaşımın, temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiğine ilişkin şikâyetin etkili biçimde değerlendirilmesini engellediği kararına varmıştır. Özel hayata saygı hakkı kapsamında başvurunun ileri sürdüğü müdahalenin kaldırılması istemiyle gidebileceği ve asgari düzeyde güvenceleri

---

76 *Gazi Muhammed* [2. B.], B. No: 2018/37732, 24/11/2021, § 51. Etkili yolun, sadece mevzuatta değil, pratikte de sonuç doğurması gerektiğine ilişkin benzer yöndeki diğer bazı kararlar için bkz. *Sabri Uhrağ* [GK], B. No: 2017/34596, 29/12/2020 § 52; *Atay Elden* [1. B.], B. No: 2019/16301, 3/2/2022 § 43; *İ.Y.* [1. B.], B. No: 2020/5297, 15/1/2025 § 14; *Abdurrahman Görken ve diğerleri* [1. B.], B. No: 2020/39937, 27/5/2025 § 15; *Nazmi Özcan ve diğerleri* [2. B.], B. No: 2021/10145, 30/4/2025, § 11; *Cahit Karakan ve diğerleri* [2. B.], B. No: 2020/24401, 28/5/2025, § 17; *Ali Ulvi Turhan ve diğerleri* [1. B.], B. No: 2020/694, 18/12/2024, § 17; *Seyhan Şen ve diğerleri* [1. B.], B. No: 2020/24549, 5/2/2025, § 23; *Murat Canşad* [2. B.], B. No: 2021/3525, 17/12/2024, § 27 .

77 *Sıtkı Güngör*, § 88.

78 *Abdurrahman Görken ve diğerleri*, § 15.

79 *Işıl Yaykır*, B. No: 2013/2284, 15/4/2014 § 44; *Aslı Kırmızı Demirseren,* B. No: 2013/5680, 15/4/2014 § 41; *Gülşin Oral*, B. No: 2013/6129, 16/9/2015 § 47; *Sümeyye Örnek*, B. No: 2014/11091, 7/6/2017 § 26 .

80 *Meral Danış Beştaş (3)* [2. B.], B. No: 2017/34087, 13/10/2020 § 38.

sağlayan, pratikte de işlerliği olan etkili bir hukuk yolu imkânının tanınmadığı belirtilmiştir.[81]

Anayasa Mahkemesi, başarı şansı sunma olanağını yitiren durumlar için de etkili başvuru hakkının ihlal edildiğine karar verebilmektedir. Yargı kararının icra edilmemesi ve kamulaştırmasız el atma nedeniyle, Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Tazminat Komisyonunca verilen tazminatın az olması nedeniyle yapılan başvuru örnek verilebilir.[82] Anayasa Mahkemesi, bu komisyon tarafından belirlenen tazminatın, kararların icra edilmeme süresiyle orantılı şekilde tespit edilmediğini, aynı zamanda tazminatın düşük olmasının Anayasa Mahkemesi ve İHAM içtihadıyla uyumlu olmadığı sonucuna varıldığını kararda hatırlatmıştır. Bu bakımdan Anayasa Mahkemesi, kararın icrası hakkı yönünden ihlalin giderilmesindeki etkisinin teorik düzeyde kaldığı tespit edilen tazminat komisyonunun, öngörülebilir olmayan ve açık takdir hatası içeren yorumu nedeniyle başarı şansı sunma olanağını kaybettiğini eklemiştir. Tazminat Komisyonu tarafından hükmedilen tazminatın yetersizliği nedeniyle kararın icrası hakkıyla bağlantılı olarak Anayasa Mahkemesi, etkili başvuru hakkının ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır.[83]

Etkili başvuru hakkı bakımından 2024 tarihli bir karara ayrıca değinmek önemlidir. Göç İdaresi Başkanlığı tarafından yabancı uyruklu başvurucular hakkındaki ikâmet izninin iptali, sınır dışı edilme veya vize talebinin reddedilmesi işlemlerine karşı etkili başvuru hakkının ihlal edildiği ileri sürülmüştür. Anayasa Mahkemesi, başvurucuların bu işlemlere karşı idari yargıda iptal davası açtığını ve derece mahkemelerinin, idarenin göç ve sınır kontrollerine yönelik takdir yetkisini de dikkate alarak iddiaların esası hakkında değerlendirme yaptığını belirtmiştir. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi, yabancıların sınır dışı edilmesine yönelik gerekli usul güvencelerinin sağlandığı sonucuna vararak etkili başvuru hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir.[84] Ancak burada karşı oy yazıları önemli bir noktaya işaret etmektedir. Bir karşı oy yazısında, üye çoğunluğunun, başvurucuların haklarında yapılan işlemlere karşı idari yargıda iptal davası açtıklarını ve derece mahkemelerinin, idarenin göç ve sınır kontrollerine ilişkin geniş takdir yetkisini dikkate alarak esas incelemesi yapmalarından hareketle sınır dışı işlemlerinde gerekli usul güvencelerinin de sağlandığının kabul edildiği belirtilmiştir. Oysa başvurucular ve vekillerinin, haklarında yapılan işlemlere ilişkin bilgi ve belgelere erişemediğine işaret edilmiştir. Kamu makamlarının sınır dışı işlemlerine dayanak aldıkları eylem ve davranışların, başvuruculara gerekli usul güvencelerinin

---

81 *Meral Danış Beştaş (3)* § 49.

82 *Ali Kurul ve diğerleri* [1. B.], B. No: 2020/9225, 17/9/2024 § 1.

83 *Ali Kurul ve diğerleri* § 11.

84 *Amanda Jolyn Krause ve diğerleri* § 1, 69-70.

sağlandığı ve derece mahkemelerinin başvurucuların ileri sürdükleri iddialarını etkili biçimde incelediğinin kabul edilemeyeceği belirtilmiştir.[85]

Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru yapıldıktan sonra, başvuru konusunu oluşturan ihlalin giderilmesine yönelik yeni hukuki bir yolun tesis edilmesine ilişkin olarak da bazı belirlemeler yapmıştır. Buna göre, bu durumda her şartta başvuranın bu yeni öngörülen hukuki yolu tüketmesi gerekli olmasa da başvurucunun ileri sürdüğü ihlal iddiasına dayanak olan konuların artık daha etkili olabilecek başka bir mekanizmayla çözüme ulaşma olanağı sağlanmışsa bu kapsamda başvuru yollarının tüketilmesi istenebilmektedir.[86] Böyle bir durumda şu soru karşımıza çıkmaktadır: Mahkeme bu ayrımı nasıl yapmakta ve temellendirmektedir? Bir başvuruda, başvurucu, sınır dışı edilmesine ilişkin işlemle, ülkesine dönerse yaşam hakkı ihlali ve işkence görme riski olduğunu ve bu sınır dışı sürecinde tutulmasına ilişkin bazı ihlal iddialarında bulunmuştur.[87] Tedbir kararının ardından yürürlüğe giren ilgili Kanun'la[88] dava açma süresinde ya da yargı yoluna gidilmesi durumunda yargılamanın sonuçlanmasına kadar olan süreçte yabancıların sınır dışı edilmeyeceğine yönelik düzenleme yapılmıştır. Anayasa Mahkemesi bu getirilen yeni yolun, sınır dışı işlemlerine karşı "*daha etkili, hızlı, ön koşul gerektirmeyen ve başvurucunun temel hak ve özgürlüklerinin korunmasına daha etkin bir şekilde hizmet edebilecek şekilde ve yapısal bir soruna çözüm getirecek nitelikte*" bir başvuru yolu kapsamında olduğunu ifade etmiştir. Bu şekilde Mahkeme, dava açma süresi içinde ya da yargı yoluna gidilirse yargılamanın sonuçlanmasına kadar yabancıların sınır dışı edilmeyeceği kuralının prensipte sınır dışı işlemi için etkili bir mekanizma olduğunu belirtmiştir.[89]

Görüldüğü üzere, kanunla yeni bir etkili başvuru yolu tahsis edilmesi mümkündür. Ancak var olan etkili bir yolun, kanunla düzenleme yapılırken kaldırıldığı durumlar da görülmektedir. Anayasa Mahkemesinin bu konuya ilişkin belirlemelerine de yer vermek gerekir. Örneğin bir başvuruda, başvurucunun alacağını tahsiline olanak tanıyan ve fiilen işleyen hukuki yolu başlangıçta mevcuttur. Ancak taraflar arasında ortaklık ilişkisi doğrudan kabul edilerek açılan davaların esastan görülmeden sona erdirilmesine yönelik yeni kanuni düzenleme yapılarak, başvurucunun iddialarını ileri sürebileceği etkili bir hukuk yolunun kaldırılması söz konusu olmuştur. Böyle bir durumda Anayasa Mahkemesi, mülkiyet hakkı kapsamında, alacağın tahsil edilmesine olanak tanıyan ve fiilen de işleyen hukuki

---

85 *Amanda Jolyn Krause ve diğerleri*, Üye Engin Yıldırım'ın Karşı Oy Yazısı § 25.

86 *Rıda Boudraa* [1. B.], B. No: 2013/9673, 21/1/2015 § 51.

87 *Rıda Boudraa* [1. B.], § 1.

88 Bkz. 11/4/2014 tarihinde yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 53. maddesi.

89 *Rıda Boudraa* [1. B.], B. No: 2013/9673, 21/1/2015 §§ 52-53.

mekanizmaların somut şekilde işlerliğini sağlama bakımından pozitif yükümlülüğü olduğunu belirtmiştir.[90]

Bireysel başvuru yolunun etkili olması konusunda, başvuru süresini, nihai kararın öğrenilme tarihi yönünden de değerlendirmek mümkündür. Anayasa Mahkemesi, otuz günlük süreye ilişkin başlangıç tarihinin tespitinde kanun hükmü gereği *öğrenme* tarihini esas almaktadır.[91] Mahkemeye göre, yargı sisteminin parçası olarak avukatların sistemde vekâleti bulunan dava dosyalarını UYAP'tan inceleyebildiklerini, bu dosyalardan suret alma gibi bazı işlemleri de yapabildiklerini belirtmektedir. Ayrıca nihai kararın gerekçesine erişmenin mümkün hâle geldiği durumlarda başvurucu avukatları bu sistemi kullanarak nihai kararın gerekçesini kesin olarak öğrenebildiklerini de eklemektedir. Tüm bu işlemler yapılırken UYAP evrak işlem kütüğünde kayıt altına alındığını ve kayıt altına alınan evrak üzerindeki işlemleri yapan şahsın adı soyadı, sıfatı, birimi, yapılan işlemin niteliği, tarih ve saati sistemde saklı olduğunu ifade etmiştir.[92] Bu sebeple Anayasa Mahkemesi, başvuru başlangıcını, işlemden haberdar olunan UYAP üzerinden okuma tarihi olduğunu belirtmiştir. Başka bir başvuruda, başvurucunun rızasıyla nihai kararın UYAP üzerinden üçüncü kişiler tarafından öğrenildiğini ve bu nedenle bireysel başvuru süresinin başlangıcı olarak üçüncü kişilerin kararı UYAP üzerinden okuduğu tarihin esas alınması gerektiğini ifade etmiştir.[93] Karşı oy yazısında, İHAM kararına işaret edilerek, "*başvuranın bireysel başvurusunun esasa ilişkin olarak incelenmesi hakkını orantısız bir şekilde kısıtladığı kanaatine"* ulaşılması sebebiyle bireysel başvuruda kabul edilebilirlik kriterlerinin aşırı katı ve şekilci yaklaşımından kaçınılması gerektiğine yer verilmiştir.[94] Gerçekten de kabul edilebilirlik incelemesinin katı biçimde yapılması bireysel başvuru yolunun etkili olma potansiyelini de olumsuz etkilemektedir.

Genel olarak ifade etmek gerekirse Anayasa Mahkemesi, başvuru yolunun etkililiğinin, başvurucunun lehine sonuç ortaya çıkarması yönünde bir şarta bağlı olmadığını, öngörülen yolların pratikte bir başarı olanağının bulunması gerektiğini vurgulamaktadır. Bir yolun etkili olup olmadığını incelerken, yeni kanuni düzenlemeler yapılmışsa, yeni bir etkili yol getirilmesi ya da var olan etkili yolun kaldırılması gibi durumlar yönünden de somut başvurular kapsamında değerlendirmektedir.

3. Başvuru yolu yeterli giderim sağlamaya elverişli olmalıdır: Bir diğer husus, başvuru yolu, ihlalin gerçekleşmesini ya da devam etmesini engellemeye veya

---

90 *Turgay Kılıç* [2. B.], B. No: 2020/21022, 14/12/2023, §§ 46-47. Aynı yönde diğer bir karar için bkz. Şevket Akduman [2. B.], B. No: 2021/29216, 17/7/2025.

91 *Hüseyin Aşkan* [2. B.], B. No: 2017/15649, 21/7/2020, § 20.

92 *Hüseyin Aşkan,* §§ 27-28.

93 Bkz. *Birnur Doğan* [GK], B. No: 2020/34420, 31/1/2024, §§ 57-58.

94 Bkz. *Birnur Doğan*, Üye Zühtü Arslan'ın Karşı Oy Yazısı, § 12; *Üçdağ/Türkiye*, B. No. 23314/19, 31/8/2021, § 49.

sonuçlarını ortadan kaldırmaya bir başka ifadeyle yeterli giderim sağlamaya elverişli olmalıdır. Etkililik kavramı genel olarak, yeterlilik kavramı ise özel olarak, 13. madde ile birlikte ileri sürülen hakkın maddi yönüyle, yani içeriğiyle yakından ilişkilidir. Bu bakımdan İHAM'ın da belirttiği gibi, 13. madde kapsamında taraf devletlerin yükümlülüklerinin kapsamı, başvurucunun şikâyetinin niteliğine bağlı olarak değişmektedir.[95] 13. maddenin ve Sözleşme'nin diğer hükümlerinin öngördüğü yükümlülükler, sadece bir niyet beyanı ya da pratik bir düzenleme değil, bir hukuki güvence niteliğindedir. Bu durum, demokratik toplumda temel ilkelerden biri olan ve Sözleşme'nin bütün maddelerine içkin bulunan hukukun üstünlüğü ilkesinin bir sonucudur.[96]

Anayasa Mahkemesine göre, şikâyete ilişkin esasın incelenmesine olanak tanıyan ve gerekiyorsa *uygun bir telafi yöntemi* sağlayan etkili bir hukuk yolu olmasının, ilgili kişilere etkili başvuru hakkının sağlanmasının koşuludur.[97] Bu noktada Mahkeme, belirtilen yola başvuru yapılabilmesi, öngörülen koşullar somut olaylara uygulanırken dayanak olarak alınan işlem, eylem ya da ihmallerden ileri gelen savunulabilir iddiaların kapsamlı biçimde değerlendirilmesi, eğer koşulların oluşmadığı sonucuna ulaşılırsa bunun yargı makamlarınca ilgili ve yeterli düzeyde gerekçelerle açıklanmasının gerekliliğini vurgulamaktadır.[98]

Bir başvuruda, başvurucunun kötü muamele yasağının esas yönünden ihlal edildiği İHAM kararıyla daha önceden tespit edilmiştir.[99] Bu noktada Anayasa Mahkemesi, başvurucunun aynı olay sebebiyle açmış olduğu tazminat davası kapsamındaki şikâyetlerinin kötü muamele yasağı bağlamında etkili başvuru hakkı yönünden değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır.[100] Kararda İdare Mahkemesinin, İHAM tarafından tespit edilmiş hak ihlali karşısında, bu ihlal kararı ve ceza yargılamasında elde edilen delillerle açık biçimde çelişen ihlal sonucunda oluşan zararların tazmin talebinin reddedilmesi sonucu etkili başvuru hakkının ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır.[101] Anayasa Mahkemesi, İdare Mahkemesinin, devletin kötü muamele yasağından ileri gelen anayasal yükümlülükleri kapsamında İHAM tarafından yapılan belirleme karşısında açık biçimde çelişkili değerlendirmelerde bulunması sebebiyle de İHAM'ın maddi yönden

---

95 Martínez (n 50) 128.

96 *S.K./Rusya,* B. No. 52722/15, 14/02/2017 § 75.

97 *Gazi Muhammed* [2. B.], B. No: 2018/37732, 24/11/2021 § 51; *Mustafa Sönmez* [1. B.], B. No: 2021/14392, 16/4/2025, § 11.

98 *İlhan Gökhan* [2. B.], B. No: 2017/27957, 9/9/2020, §§ 47, 49; *Abdurrahman Görken ve diğerleri* [1. B.], B. No: 2020/39937, 27/5/2025 § 15.

99 Bkz. *Abdullah Yaşa ve Diğerleri/Türkiye*, B. No: 44827/08, 16/7/2013.

100 *Abdullah Yaşa* [GK], B. No: 2015/12486, 5/11/2020 § 49.

101 *Abdullah Yaşa* [GK] § 72. Kararda bazı üyeler, incelemenin, adil yargılanma hakkı kapsamında yer alan gerekçeli karar hakkı yönünden yapılması gerektiğini belirtmekle birlikte (*Abdullah Yaşa* [GK] § 49 ve Hüküm A. kısmı) karar metninde karşı oy yazıları yer almamaktadır. Bkz. <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/12486>, erişim tarihi: 6 Ocak 2026.

ihlal tespitini anlamsız kıldığı yönünde değerlendirmiştir. Bu aşamada Anayasa Mahkemesi ayrıca, İHAM tarafından başvurucunun lehine tazminata hükmedilse de, bu durumun başvurucunun mali olarak mağduriyetinin gereğince giderildiğini göstermediğini eklemektedir. Zira İdare Mahkemesinin, başvurucunun zararı konusunda bir değerlendirme yapmadığını eklemiştir.[102]

Anayasa'nın 17. maddesiyle güvence altına alınmış "işkence", "eziyet" veya "insan haysiyetiyle bağdaşmayan" ceza veya muamele konusunda Anayasa Mahkemesi, mutlak yasak uyarınca, bu haklar açısından başvurulacak yolun etkili olma şartına ilişkin de önemli belirlemeler yapmaktadır. Mahkemeye göre, bu yolun hem ihlali önleyici hem de tamamlayıcı unsur olarak makul bir tazmin olanağı sunulması gerektiğini ifade etmektedir. Bu gerçekleştirilmediğinde ise bu tür ihlaller yönünden yalnızca tazmin yollarının öngörülmesinin, bu yasak muamelelere maruz kalan kişilere yapılanları kısmen veya zımnen meşrulaştırması yanında ayrıca devletin tutma koşullarını Anayasa'nın güvence sunduğu standartlara çıkarma yükümlülüğünü kabul edilemeyecek düzeyde azaltmış olacağını eklemektedir.[103] Dolayısıyla, insan onuru yönünden belirtilen bu yasaklar kapsamında, başvuru yolu sadece tazmin sağlayan bir işlev değil, ihlali önleyici nitelikte olmalıdır.

4. Başvuru yolu idari ve yargısal yolları kapsamalıdır: Etkili başvuru hakkı kapsamında, başvuru yolu idari ve yargısal yollara başvuruda bulunabilme imkânını kapsamalıdır.[104] Sözleşmenin 13. maddesi ulusal bir makam önünde bir hukuk yoluna başvurulmasını öngörmektedir. Bu bağlamda, 13. madde de sözü edilen makamın mutlaka yargısal bir makam olması gerekmemektedir. Ancak bu yargısal makam değilse, İHAM bu makamın yetkilerini ve sahip olduğu güvenceleri inceleyerek önündeki başvurunun etkili olup olmadığını değerlendirmektedir. Bağlayıcı karar alma yetkisi bulunmayan makamlar, giderim sağlayamadıkları için 13. maddenin gereklerini karşılamış sayılmamaktadır. Ayrıca söz konusu makamın bağımsız ve tarafsız olması gerekir.[105] Yargısal olmayan makamların sahip olduğu yetkiler ve başvuruculara sunduğu güvenceler, başvuru yolunun etkili olup olmadığının değerlendirilmesinde önem taşımaktadır.[106] Bu bakımdan Mahkeme için önemli olan husus temelde, başvuru yapılacak makamın sahip olduğu yetkilerin kapsamı ve sağlayabildiği güvencelerdir.[107]

---

102 *Abdullah Yaşa* [GK] § 59-60.

103 *K.A.* [GK], B. No: 2014/13044, 11/11/2015 § 71-72; *A.V. ve diğerleri* [1.B.], B. No: 2013/1649, 20/1/2016 § 53; *F.K. ve diğerleri* [1.B.], B. No: 2013/8735, 17/2/2016 § 49.

104 *Mustafa Babayiğit*, B. No: 2018/24924, 20/7/2023 § 55; *Yusuf Ahmed Abdelazım Elsayad* § 61.

105 Martínez (n 50) 127; Doğru (n 21) 78-79.

106 *Ramirez Sanchez/Fransa,* B. no. 59450/00, 4/7/2006 § 159; *S.A./Hollanda*, B. No. 49773/15, 02/09/2020 §§ 74-75.

107 Bkz. Cem Şenol, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Etkin Soruşturma Yükümlülüğü* (On İki Levha Yayıncılık 2013) 115.

Belirtilen makamın, Sözleşme'yi ihlal ettiği ileri sürülen makamdan "yeterli derece bağımsız" olmasının gerekliliğine de işaret edilmektedir.[108] Bu bakımdan İHAM, ilk kararı veren ve sürece dâhil olan makamların 13. maddeyi ihlal ettiğini kabul etmiştir.[109] Ayrıca, tek bir başvuru yolu 13. maddenin gereklerini tek başına karşılamasa dahi, iç hukukta öngörülen başvuru yollarının bütünü bu gerekliliklerini sağlayabilir.[110]

Anayasa'nın 40. maddesinin birinci fıkrası da belirtildiği üzere yetkili makama başvuru yapılması öngörülmektedir. Bunların hangi makamlar oldukları, ihlal iddiası ile ilgili ne gibi bir usul çizecekleri ve ne nitelikte karar verecekleri iç hukukta düzenlenmiş olmalıdır.[111] Anayasa Mahkemesi de İHAM gibi başvurulacak yetkili makamın mutlaka mahkeme niteliğinde olması gerekmediğini ifade etmektedir.[112] Bu bakımdan Anayasa Mahkemesi bu maddede güvence edilen etkili başvuru hakkı yönünden, hakkın niteliği uyarınca iddialarını inceletebilecekleri makul, erişilebilir olması yanında; ihlalin gerçekleşmesini, sürmesini engellemeye ya da sonuçlarını ortadan kaldırarak yeterli giderim sağlayan "*idari ve yargısal yollara başvuruda bulunabilme*" imkânı tanıdığını belirtmektedir.[113] Kamu görevlilerinin kasıtlı eylemlerince gerçekleşen kötü muamele iddiaları bakımdan ise Anayasa Mahkemesi, esas etkili yolun ceza soruşturması olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle Mahkeme, etkili başvuru hakkı kapsamındaki bu şikâyetin incelenebilmesinin öncelikle ceza soruşturması yolunun tüketilmesinin zorunlu olduğunu vurgulamaktadır. Zira kötü muamele yasağının bu özelliği uyarınca, negatif yükümlülükler söz konusu olduğunda ceza soruşturması tüketilmeden ileri sürülen etkili başvuru hakkı yönünden ihlal iddialarının incelenmesinin olanaklı olmadığına da kararda işaret edilmektedir.[114]

Burada son olarak, başvuru yolunun idari ya da yargısal niteliğine ilişkin, sınır dışı işlemleri yönünden Anayasa Mahkemesinin yaşam hakkı ihlaline ya da kötü muameleye maruz kalacağını ileri süren kişiler yönünden yaklaşımını belirtmek mümkündür. Bu konuda etkili başvuru yolu açısından bazı usul güvencelerini belirlemiş ve şu şekilde sıralamıştır:[115]

---

108 Eyüp Demirkıran, 'İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve 1982 Anayasası Bağlamında Etkili Başvuru Hakkı ve Adil Yargılanma Hakkının Kapsam Alanlarının Karşılaştırılması' (2020) 2, *Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 79.

109 Martínez (n 50) 127.

110 *Ramirez Sanchez/Fransa*, no. 59450/00, 4/7/2006 § 159; *S.A./Hollanda,* no. 49773/15, 02/09/2020, § 75; *Silver ve diğerleri/Birleşik Krallık*, B. No: 5947/72; 6205/73; 7052/75; 7061/75; 7107/75; 7113/75; 7136/75 § 113.

111 Doğru (n 21) 78-79.

112 Demirkıran (n 108).

113 *Murat Haliç* [1. B.], B. No: 2017/24356, 8/7/2020 § 44; *Bulut Duman ve diğerleri* [2. B.], B. No: 2021/8675, 1/10/2025 § 17.

114 *Abdullah Yaşa* [GK], B. No: 2015/12486, 5/11/2020, § 47.

115 *A.A. ve A.A.* [GK], B. No: 2015/3941, 1/3/2017 § 62; *Y.T.* [GK], B. No: 2016/22418, 30/5/2019 §

a. Sınır dışı edilmeye ilişkin kararlarının bağımsız bir yargı organınca denetlenmesi,

b. Yapılan denetim süresi boyunca sınır dışına ilişkin kararın icra edilmemesi,

c. Yargılama gerçekleşirken bu sürece tarafların etkili katılımlarının sağlanması.

Anayasa Mahkemesine göre, yaşam hakkı ve kötü muamele iddiaları olduğunda, ilgili düzenlemelerin, dava açma süresi boyunca ve yargılama sonuçlanıncaya kadar sınır dışı işlemini doğrudan engellemesi gerekir. Bu bağlamda, sınır dışı işlemlerinin yürütmesi kendiliğinden durmuyor olsa bile, idari ve yargısal makamların bu işlemleri sonradan iptal edebilme yetkisine sahip olmaları, tek başına etkili bir yargısal koruma sağlamaya yetmez. Aynı şekilde, yargı makamlarının yürütmenin durdurulması kararı verebilme yetkisine sahip olması ya da ivedi karar alma mekanizmalarının öngörülmesi de etkili başvuru hakkı açısından yeterli kabul edilmemektedir. Çünkü dava açma süresi içinde ve başvuru yargı mercilerine ulaşmadan önce, ilgili kişilerin ülkede kalabilmelerini ve başvurularını fiilen takip edebilmelerini temin eden açık ve bağlayıcı bir yasal düzenleme olmaksızın, etkili bir korumanın sağlanması mümkün değildir.[116]

Görüldüğü üzere, etkili başvuru hakkı kapsamında oluşturulacak yolun, yargısal olma zorunluluğu olmasa da her iki yol için yeterli düzeyde güvencelerin kapsamı Anayasa Mahkemesi tarafından değerlendirilmektedir.

SONUÇ

Etkili başvuru hakkının Sözleşme kapsamındaki yorumu, başlangıçta kolay olmamıştır. Bununla birlikte İHAM, zaman içinde yaptığı temel değerlendirmeler aracılığıyla Sözleşme'nin 13. maddesi kapsamında geniş ve yerleşik bir içtihat oluşturmuştur. Benzer şekilde Anayasa Mahkemesi de, bireysel başvuruları incelemeye başladığı 2012 yılından bu yana Anayasa'nın 40. maddesi uyarınca etkili başvuru hakkı yönünden bu hakkın kapsamını belirlemeye elverişli önemli bir içtihat geliştirmiştir. Elbette bireysel başvuruların devam etmesiyle birlikte, bu maddenin yorumunun ve hakkın kapsamının dinamik biçimde gelişmeye devam edeceği açıktır. Bu çalışma kapsamında yapılan değerlendirmeler, Anayasa Mahkemesinin etkili başvuru hakkına ilişkin olarak belirli temel ilkeler ortaya koyduğunu göstermektedir.

Genel olarak bakıldığında, Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru yoluna ilişkin incelemelerinde, etkili başvuru hakkı yönünden sağlanan güvencelerin kapsamının, ihlal iddiasına konu edilen hakkın niteliğine göre değişebileceğini kabul etmektedir. Bununla birlikte Mahkeme, Anayasa'nın 40. maddesi çerçevesinde öngörülen başvuru yolunun, belirli asgari ölçütler bakımından etkili olması gerektiğini özellikle vurgulamaktadır. Bu doğrultuda, bir başvuru yolunun etkili sayılabilmesi için; ileri sürülen ihlali sadece teoride değil, uygulamada da önle-

48.

116 *Y.T.* [GK], B. No: 2016/22418, 30/5/2019 § 49-50.

yebilecek nitelikte olması, ihlal devam ediyorsa sona erdirebilmesi, gerçekleşmiş ve sona ermiş ihlaller bakımından ise makul bir tazmin imkânı sunabilmesi gerekmektedir. Anayasa Mahkemesinin etkili başvuru hakkına ilişkin bu temel belirlemeleri yaparken, büyük ölçüde İHAM içtihadıyla paralel bir yaklaşım benimsediği görülmektedir. Anayasa Mahkemesi de, etkili bir başvurunun varlığı için başvuru yolunun yalnızca hukuken mevcut olmasının yeterli olmadığını; uygulamada da fiili anlamda etkili olmasını ve başvurulan makamın ihlâl iddialarının özünü inceleme yetkisi bulunması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, gerçekleşmiş bir hakkın ihlali iddiası olduğunda, yalnızca tazminat ödenmesinin yeterli olmadığı; ihlalin sorumlularının tespit edilmesini mümkün kılacak yeterli usulî güvencelerin de sağlanması gerektiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda öne çıkan bir diğer unsur, savunulabilir iddia ölçütüdür.

Anayasa Mahkemesi, İHAM'ın Sözleşme'nin 13. maddesine ilişkin yorumunda olduğu gibi, etkili başvuru hakkından yararlanılabilmesi için başvurucunun savunulabilir bir ihlal iddiasına sahip olması gerektiğine işaret etmektedir. Anayasa Mahkemesi, savunulabilir iddianın kapsamını soyut biçimde tanımlamak yerine, somut başvurular üzerinden değerlendirme yoluna gitmektedir.

Anayasa'nın 40. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, kişilerin yetkili makamlara başvurabilmesi güvence altına alınmıştır. Bu kapsamda, yetkili makamların hangileri olduğu, ihlal iddiası karşısında izlenecek usul ile verilecek kararların niteliği iç hukukta açık ve öngörülebilir biçimde düzenlenmiş olmalıdır. Anayasa Mahkemesi de, Anayasa'nın 40. maddesinde güvence altına alınan etkili başvuru hakkının; hakkın niteliğine uygun biçimde, ileri sürülen iddiaların incelenmesine imkân tanıyan, makul ve erişilebilir, ihlalin gerçekleşmesi ya da sürmesini engelleyebilen veya sonuçlarını ortadan kaldıran ve yeterli düzeyde bir giderim sağlayan idari ve yargısal yollara başvuru olanağı sunduğunu belirtmektedir. Son olarak, bir başvuru yolunun yeterli giderim sağlamaya elverişli olması, etkili başvuru hakkının vazgeçilmez unsurlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

Kitaplar ve Makaleler

Barın T, 'Bireysel Başvuru Hakkı ve Hakkın Geleceğine Yönelik Endişeler' (2022) 11 *Anayasa Hukuku Dergisi* 31-56

Boza Martínez D, 'Procedural Rights Protecting Immigrants: Right to a Fair Trial (Article 6) and Right to an Effective Remedy (Article 13)' in Aliens before the European Court of Human Rights: Ensuring Minimum Standards of Human Rights Protection, ed David Moya and Georgios Milios (Brill 2021)

Chanturia L, 'Right to an Effective Remedy in the European Convention on Human Rights' (2023) Journal of Law (TSU)

Çayan G, 'Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Mahkemeye Erişim Hakkı' (2016) 7 *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* (TAAD)

Demirkıran E, 'İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve 1982 Anayasası Bağlamında Etkili Başvuru Hakkı ve Adil Yargılanma Hakkının Kapsam Alanlarının Karşılaştırılması' (2020) 2 Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

Doğru O, Anayasa ile Karşılaştırmalı İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Mahkeme İçtüzüğü (On İki Levha Yayınları 2016)

Egeliği ÖE, 'Etkili Başvuru Hakkı Özelinde Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Usulüyle Gerçekleştirmiş Olduğu Dönüşüm' (2020) 9 Anayasa Hukuku Dergisi

Egeliği ÖE, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Çerçevesinde Etkili Başvuru Hakkı (On İki Levha Yayıncılık 2021)

European Court of Human Rights, Guide on Article 13 of the European Convention on Human Rights: Right to an Effective Remedy (updated 31 August 2025, European Court of Human Rights 2025).

Fawcett JES, The Application of the European Convention on Human Rights (2nd edn, Clarendon Press 1987)

Gözübüyük A Şeref ve Gölcüklü F, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi* (11. bs Turhan Kitabevi 2016).

Harris D, O'Boyle M, Bates E ve Buckley C, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku, çev. Mehves Bingöllü Kılıç ve Ulaş Karan (Avrupa Konseyi 2013)

İnceoğlu S, 'Etkili Başvuru Hakkı' İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme, ed Sibel İnceoğlu (3. bs, Beta Basım Yayım 2013)

Schabas WA, *The European Convention on Human Rights: A Commentary* (Oxford University Press 2015)

Şenol C, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Etkin Soruşturma Yükümlülüğü* (On İki Levha Yayıncılık 2013)

Şirin T, Özgürlük ve Güvenlik Hakkı - Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi - 1 (Anayasa Mahkemesi 2018)

Şirin T, *Türkiye'de Anayasa Şikâyeti* (On İki Levha Yayıncılık 2013)

Tanör B ve Yüzbaşıoğlu N, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku* (18. bs Beta Basım Yayım 2019)

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli), haz Yunus Emre Yılmazoğlu ve İsmail Emrah Perdecioğlu (3. bs Anayasa Mahkemesi Yayınları 2021)

Vural HS, 'Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunda Bir Kabul Edilemezlik Sebebi Olarak Temellendirilmemiş Şikâyet ve Cemal Günsel Kararı Üzerine Bir İnceleme' (2021) 18 Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi 457

Zombory K, 'The Right to an Effective Remedy: A Key Element for Ensuring the Effectiveness of the ECHR Human Rights System - The Example of Poland and Hungary' in *Efficiency of the Judiciary*, ed Artur Mezglewski (Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości 2023)

Kararlar

AYM Bireysel Başvuru Kararları

A.A. ve A.A. [GK], B. No: 2015/3941, 1/3/2017

A.S. [2.B.], B. No: 2014/1368, 19/12/2017

A.V. ve diğerleri [1.B.], B. No: 2013/1649, 20/1/2016

Abdullah Yaşa [GK], B. No: 2015/12486, 5/11/2020

Abdurrahman Görken ve diğerleri [1. B.], B. No: 2020/39937, 27/5/2025

Adnan Tınarlıoğlu [2.B.], B. No: 2013/2156, 22/1/2015

Ali Kurul ve diğerleri [1. B.], B. No: 2020/9225, 17/9/2024

Ali Ulvi Turhan ve diğerleri [1. B.], B. No: 2020/694, 18/12/2024

Amanda Jolyn Krause ve diğerleri [GK], B. No: 2019/40761, 15/2/2024

Aslı Kırmızı Demirseren, B. No: 2013/5680, 15/4/2014

Atay Elden [1. B.], B. No: 2019/16301, 3/2/2022

B.T. [GK], B. No: 2014/15769, 30/11/2017

Birnur Doğan [GK], B. No: 2020/34420, 31/1/2024

Bulut Duman ve diğerleri [2. B.], B. No: 2021/8675, 1/10/2025

Cahit Karakan ve diğerleri [2. B.], B. No: 2020/24401, 28/5/2025

Caner Şafak [GK], B. No: 2024/41763, 8/7/2025

Cemal Günsel [GK], B. No: 2016/12900, 21/1/2021

Cengiz Kahraman ve Kenan Özyürek [1.B.], B. No: 2013/8137, 20/4/2016

F.K. ve diğerleri [1.B.], B. No: 2013/8735, 17/2/2016

Gazi Muhammed [2. B.], B. No: 2018/37732, 24/11/2021

Gülşin Oral, B. No: 2013/6129, 16/9/2015

Hüseyin Aşkan [2. B.], B. No: 2017/15649, 21/7/2020

Işıl Yaykır, B. No: 2013/2284, 15/4/2014

İ.U. [2.B.], B. No: 2014/688, 19/12/2017

İ.Y. [1. B.], B. No: 2020/5297, 15/1/2025

İlhan Gökhan [2. B.], B. No: 2017/27957, 9/9/2020

K.A. [GK], B. No: 2014/13044, 11/11/2015

Kenan Özdemir [2. B.], B. No: 2020/31474, 22/1/2025

Mehmet Bayrakcı (2) [GK], B. No: 2014/6100, 20/6/2019

Mehmet Fatih Yiğit ve diğerleri [1.B.], B. No: 2014/16838, 9/9/2015

Mehmet Haberal, B. No: 2012/849, 4/12/2013

Meral Danış Beştaş (3) [2. B.], B. No: 2017/34087, 13/10/2020

Mevlüt Can [1.B.], B. No: 2014/12954, 14/11/2018

Murat Canşad [2. B.], B. No: 2021/3525, 17/12/2024

Murat Haliç [1. B.], B. No: 2017/24356, 8/7/2020

Mustafa Babayiğit, B. No: 2018/24924, 20/7/2023

Mustafa Ergin Nalbant, B. No: 2013/3339, 6/2/2014

Mustafa Kahraman [2.B.], B. No: 2014/2388, 4/11/2014

Mustafa Sönmez [1. B.], B. No: 2021/14392, 16/4/2025

Nazmi Özcan ve diğerleri [2. B.], B. No: 2021/10145, 30/4/2025

Nevriye Kuruç [GK], B. No: 2021/58970, 5/7/2022

Nurettin Balta [1. B.], B. No: 2016/10023, 28/12/2021

Onurhan Solmaz, B. No: 2012/1049, 26/3/2013

Özbakım *Özel Sağlık Hiz. İnş. Tur. San. ve Tic. Ltd. Şti.* [2. B.], B. No: 2014/13156, 20/4/2017

Rıda Boudraa [1. B.], B. No: 2013/9673, 21/1/2015

Ruhi Abat [2. B.], B. No: 2014/4724, 7/3/2019

Ruhi Abat, § 46; *Candaş Kat* [1. B.], B. No: 2015/18467, 19/11/2019

Sabri Uhrağ [GK], B. No: 2017/34596, 29/12/2020

Salim Adanur [2. B.], B. No: 2018/37176, 5/10/2023

Selçuk Emiroğlu [1. B.], B. No: 2013/5660, 20/3/2014

Serkan Atıcı [2. B.], B. No: 2020/19217, 4/2/2025

Serkan Yıldırım [2.B.], B. No: 2013/5318, 17/11/2014

Seyhan Şen ve diğerleri [1. B.], B. No: 2020/24549, 5/2/2025

Sıtkı Güngör [2.B.], B. No: 2013/5617, 21/4/2016

Sümeyye Örnek, B. No: 2014/11091, 7/6/2017

Şevket Akduman [2. B.], B. No: 2021/29216, 17/7/2025

Tahir Canan [1. B.], B. No: 2012/969, 18/9/2013

Turgay Kılıç [2. B.], B. No: 2020/21022, 14/12/2023

Vesim Parlak [2. B.], B. No: 2012/1034, 20/3/2014

Y.T. [GK], B. No: 2016/22418, 30/5/2019

Yusuf Ahmed Abdelazım Elsayad [2.B.], B. No: 2016/5604, 24/5/2018

Zeki Demir [2. B.], B. No: 2015/16719, 2/12/2020

AYM Norm Denetimi Kararları

AYM, E.2018/74, K.2019/92, 24/12/2019

AYM, E.2018/74, K.2019/92, 24/12/2019

AYM, E.2018/74, K.2019/92, 24/12/2019

AYM, E.2018/81, K.2021/45, 24/06/2021

AYM, E.2018/91, K.2020/10, 19/02/2020

AYM, E.2019/102, K.2019/99, 25/12/2019

AYM, E.2019/102, K.2019/99, 25/12/2019

AYM, E.2021/121, K.2022/88, 20/07/2022

AYM, E.2021/121, K.2022/88, 20/07/2022

AYM, E.2021/46, K.2022/47, 21/04/2022

AYM, E.2022/7, K.2022/79, 21/06/2022

AYM, E.2023/40, K.2025/14, 16/01/2025

AYM, E.2024/83, K.2024/227, 25/12/2024

İHAM Kararları

Abdullah Yaşa ve Diğerleri/Türkiye, B. No: 44827/08, 16/7/2013

Aksoy/Türkiye, B. No: 21987/93, 18/12/1996

Baka/Macaristan, B. No: 20261/12, 23/6/2016

Boyle ve Rice-Birleşik Krallık, B. No: 9659/82; 9658/82, 27/04/1988

Klass ve Diğerleri/Almanya, B. No: 5029/71, 06/09/1978

Kudła/Polonya, B. No: 30210/96, 26/10/2000

Kuznetsov/Rusya, B. No: 184/02, 11/4/2007

Malone/Birleşik Krallık, B. No: 8691/79, 02/08/1984

Ramirez Sanchez/Fransa, B. No: 59450/00, 4/7/2006

S.A./Hollanda, B. No: 49773/15, 02/09/2020

Silver ve diğerleri/Birleşik Krallık, B. No: 5947/72; 6205/73; 7052/75; 7061/75; 7107/75; 7113/75; 7136/75 113

S.K./Rusya, B. No: 52722/15, 14/02/2017